

บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิจัย เรื่อง บริการของสถานสงเคราะห์เด็กที่ส่งเสริมอิทธิบาทสี่แก่วัยรุ่นในอุปการะ ซึ่งสามารถนำมาเรียบเรียงเป็น 5 หัวเรื่อง ได้แก่

1. เด็กในสถานสงเคราะห์เด็ก
2. วัยรุ่นในสถานสงเคราะห์เด็ก
3. บริการของสถานสงเคราะห์เด็ก
4. อิทธิบาทสี่
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แต่ละหัวเรื่องมีรายละเอียด ดังนี้

1. เด็กในสถานสงเคราะห์เด็ก

1.1 นิยามของเด็กในสถานสงเคราะห์เด็กตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 การรับเด็กไว้ในอุปการะสถานสงเคราะห์เด็ก ต้องเป็นไปตามที่พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 ระบุให้เด็ก 8 ประเภท เป็นเด็กที่อาจรับอุปการะไว้ในสถานสงเคราะห์ ได้แก่

- 1) เด็กเร่ร่อน หรือเด็กกำพร้า
- 2) เด็กที่ถูกทอดทิ้งหรือพลัดหลง ณ ที่ใดที่หนึ่ง
- 3) เด็กที่ผู้ปกครองไม่สามารถอุปการะเลี้ยงดูได้ด้วยเหตุใดๆ เช่น ถูกจำคุกกักขัง พิการ ทูพพลภาพ เจ็บป่วยเรื้อรัง ยากจน เป็นผู้เยาว์ หย่า ถูกทิ้งร้าง เป็นโรคจิตหรือโรคประสาท
- 4) เด็กที่ผู้ปกครองมีพฤติกรรมหรือประกอบอาชีพไม่เหมาะสมอันอาจส่งผลกระทบต่อพัฒนาการทางร่างกายหรือจิตใจของเด็กที่อยู่ในความปกครองดูแล
- 5) เด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูโดยมิชอบ ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการกระทำหรือแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ ถูกทารุณกรรม หรือตกอยู่ในภาวะอื่นใดอันอาจเป็นเหตุให้เด็กมีความประพฤติเสื่อมเสียในทางศีลธรรมอันดีหรือเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจ

- 6) เด็กพิการ
- 7) เด็กที่อยู่ในสภาพยากลำบาก
- 8) เด็กที่อยู่ในสภาพที่จำต้องได้รับการสงเคราะห์ตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ผู้ปกครองหรือญาติของเด็กอาจนำเด็กไปขอรับการสงเคราะห์ที่กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการหรือสำนักงานพัฒนาสังคมและสวัสดิการจังหวัด หรือที่สถานแรกรับ สถานสงเคราะห์ หรือสถานพัฒนาและฟื้นฟูของเอกชน เพื่อขอรับการสงเคราะห์ได้ หรือพนักงานเจ้าหน้าที่หรือผู้มีหน้าที่คุ้มครองสวัสดิภาพเด็กตามมาตรา 24 ได้รับแจ้งจากบุคคลตามมาตรา 29 หรือพบเห็นเด็กที่พึงได้รับการสงเคราะห์นำเด็กเข้ารับความอุปการะในสถานแรกรับ สถานสงเคราะห์ สถานคุ้มครอง หรือสถานพัฒนาและฟื้นฟู โดยต้องได้รับความยินยอมจากผู้ปกครอง ความยินยอมดังกล่าวต้องทำเป็นหนังสือตามแบบที่ปลัดกระทรวงกำหนด หรือยินยอมด้วยวาจาต่อหน้าพยานอย่างน้อยสองคน

ในกรณีที่ผู้ปกครองไม่ให้ความยินยอมโดยไม่มีเหตุอันควรหรือไม่อาจให้ความยินยอมได้ ให้ ปลัดกระทรวงหรือผู้ว่าราชการจังหวัด แล้วแต่กรณี มีอำนาจส่งเด็กเข้ารับการสงเคราะห์ตามวิธีการ ดังกล่าวได้ ทั้งนี้ปลัดกระทรวงหรือผู้ว่าราชการจังหวัดต้องฟังรายงานและความเห็นของผู้เชี่ยวชาญใน สาขาวิชาชีพสังคมสงเคราะห์และการแพทย์ก่อน

2. วัยรุ่นในสถานสงเคราะห์เด็ก

สถานสงเคราะห์เด็กมีการจัดบริการสังคมด้านต่างๆ เพื่อให้เด็กในอุปการะมีพัฒนาการสมวัย สามารถเติบโตเป็นวัยรุ่นปกติเช่นเดียวกับเด็กที่อยู่ในครอบครัว การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง สามารถนำมาเรียบเรียงเกี่ยวกับความหมายของวัยรุ่น พัฒนาการของวัยรุ่น ปัญหาพฤติกรรมในวัยรุ่น ทั่วไป และปัญหาของวัยรุ่นในสถานสงเคราะห์ ดังนี้

2.1 ความหมายของวัยรุ่น เป็นช่วงชีวิตของการเปลี่ยนผ่านจากเด็กไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่ ร่างกายมีการเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นเพศหญิงผู้มี อวัยวะเพศปรับขนาด มีกลไกภาวะเพศเกิดขึ้น จิตใจ ปรับเข้าสู่วุฒิภาวะของผู้ใหญ่ การเปลี่ยนแปลงทั้งหมดมีผลต่อความคิด ความรู้สึก และการกระทำที่ แตกต่างจากวัยเด็ก วัยรุ่นตอนต้นอายุระหว่าง 12-16 ปี หรือเรียกอีกอย่างว่า วัยแรกรุ่น เป็นวัย แรกเนื้อนุ่ม แรกเนื้อสาว มีโลกส่วนตัวมากขึ้นจากวัยเด็ก เด็กหญิงมีวุฒิภาวะเกือบทุกด้านเร็วกว่า เด็กชาย ยกเว้นด้านพลังกำลังที่แสดงออกถึงความเป็นชาย วัยรุ่นตอนปลายอายุระหว่าง 17-18 ปี เป็นวัยของการเตรียมเป็นผู้ใหญ่ มีความเป็นตัวของตัวเองสูง ต้องการอิสระทางความคิด มีอุดมการณ์ ที่เป็นของตัวเอง เด็กจะพัฒนาความเป็นตัวตนและบุคลิกภาพเฉพาะตัว เพื่อสร้างความพร้อมเป็น ผู้ใหญ่ที่เป็นตัวตนของตนเอง แม้วัยรุ่นจะต้องการอิสระและเป็นตัวของตัวเองแต่วัยรุ่นก็ต้องการคำ ชี้แนะ กำลังใจ และความรัก ความเข้าใจ (กุลยา ตันติผลลาชีวะ, 2553, น.11-13)

2.2 พัฒนาการของวัยรุ่น วัยรุ่นเป็นวัยที่พัฒนาจากวัยเด็กไปสู่ผู้ใหญ่ ซึ่ง พนม เกตุมาน (http://www.psychlin.co.th/new_page_56.htm, 22 ธันวาคม 2556) และสุริยเดว ทรีปาตี (<http://www.thaihealth.or.th/node/5756>, 22 ธันวาคม 2556) อธิบายถึงพัฒนาการวัยรุ่นไว้ ดังนี้

2.2.1 พัฒนาการทางร่างกาย (physical development) ประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงทางร่างกายทั่วไป และการเปลี่ยนแปลงทางเพศ เนื่องจากวัยนี้ มีการสร้างและหลั่ง ฮอโมนเพศ (sex hormones) และฮอโมนของการเจริญเติบโต (growth hormone) อย่างมาก และรวดเร็ว ร่างกายจะเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว แขนขาจะยาวขึ้นก่อนจะเห็นการเปลี่ยนแปลงอื่น ประมาณ 2 ปี เพศหญิงมีไขมันมากกว่าเพศชายที่มีกล้ามเนื้อมากกว่า ทำให้เพศชายแข็งแรงกว่า

การเปลี่ยนแปลงทางเพศที่เห็นได้ชัดเจน คือวัยรุ่นชายจะเป็นหนุ่มขึ้น นมขึ้นพาน (ห้วงนมโตขึ้นเล็กน้อย กดเจ็บ) เสียงแตก หนวดเคราขึ้น และเริ่มมีฝันเปียก (nocturnal ejaculation-การหลั่งน้ำอสุจิในขณะหลับและฝันเกี่ยวกับเรื่องทางเพศ) การเกิดฝันเปียกครั้งแรกเป็น สัญญาณของการเข้าสู่วัยรุ่นของเพศชาย ส่วนวัยรุ่นหญิงจะเป็นสาวขึ้น คือ เต้านมมีขนาดโตขึ้น ไขมัน ที่เพิ่มขึ้นจะทำให้รูปร่างมีทรวดทรง สะโพกผายออก และเริ่มมีประจำเดือนครั้งแรก การมี ประจำเดือนครั้งแรก เป็นสัญญาณบอกการเข้าสู่วัยรุ่นในหญิง ทั้งสองเพศจะมีการเปลี่ยนแปลงของ

อวัยวะเพศ ซึ่งจะมีขนาดโตขึ้น และเปลี่ยนเป็นแบบผู้ใหญ่ มีขนขึ้นบริเวณอวัยวะเพศ มีกลิ่นตัว มีสิวขึ้น

การเปลี่ยนแปลงทางร่างกายจากเด็กโตสู่วัยรุ่นทั้งหญิงและชายเป็นดังนี้

1) ขนาดและความสูง ในวัยเด็กทั้งเด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายจะมีความกว้างของไหล่และสะโพกใกล้เคียงกัน แต่เมื่อเข้าสู่วัยรุ่น ผู้ชายจะมีอัตราเร็วในการเจริญเติบโตของไหล่มากที่สุด ทำให้วัยรุ่นผู้ชายจะมีไหล่กว้างกว่า ในขณะที่วัยรุ่นผู้หญิงมีอัตราการเจริญเติบโตของสะโพกมากกว่าผู้ชาย นอกจากนี้การที่วัยรุ่นนี้มีการเจริญเติบโตสูงใหญ่ได้รวดเร็ว โดยเฉพาะที่ คอ แขน ขา มากกว่าที่ลำตัว จะทำให้วัยรุ่นรู้สึกที่ตัวเองมีรูปร่างเก้งก้างน่ารำคาญ และการเจริญเติบโตหรือการขยายขนาดของร่างกายในแต่ละส่วน อาจเกิดขึ้นไม่พร้อมกัน หรือไม่เป็นที่ไปตามขั้นตอน เช่น ในระยะแรกๆ ของวัยรุ่น ร่างกายซีกซ้ายและซีกขวาเจริญเติบโตมีขนาดไม่เท่ากัน ซึ่งเป็นเหตุให้วัยรุ่นมีความวิตกกังวลสูงได้

2) ไขมันและกล้ามเนื้อ เด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิงมีความหนาของไขมันที่สะสมอยู่ใต้ผิวหนังใกล้เคียงกัน จนกระทั่งอายุประมาณ 8 ปี เริ่มมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว วัยรุ่นชายมีกำลังของกล้ามเนื้อมากกว่าวัยรุ่นหญิง พลังกำลังของกล้ามเนื้อจะแข็งแรงขึ้น หลังจากนั้นวัยรุ่นชายมีไขมันใต้ผิวหนังบางลง พร้อมๆ กับมีกล้ามเนื้อเพิ่มมากขึ้นและแข็งแรงขึ้น ซึ่งจะทำให้วัยรุ่นชายดูผอมลงโดยเฉพาะที่ขา น่อง และแขน สำหรับวัยรุ่นหญิงถึงแม้ว่าจะมีการเพิ่มขึ้นของกล้ามเนื้อ แต่ขณะเดียวกันจะมีการสะสมของไขมันใต้ผิวหนังเพิ่มขึ้นอีกโดยที่น้ำหนักจะเพิ่มได้ถึงร้อยละ 25 ของน้ำหนัก โดยเฉพาะไขมันที่สะสมที่เต้านมและสะโพก ประมาณร้อยละ 50 ของวัยรุ่นหญิงจะรู้สึกไม่พอใจในรูปลักษณ์ของตน และมักคิดว่าตัวเองอ้วนเกินไป มีวัยรุ่นหลายคนที่ยพยายามลดน้ำหนัก จนถึงขั้นที่มีรูปร่างผอมแห้ง

3) โครงสร้างใบหน้า ช่วงนี้กระดูกของจมูกจะโตขึ้น ทำให้ตั้งจมูกเป็นสันขึ้น กระดูกขากรรไกรบนและขากรรไกรล่างเติบโตเร็วมากในระยะนี้ เช่นเดียวกับกล่องเสียง ลำคอ และกระดูกอัยลอยด์ และพบว่าในวัยรุ่นชายจะเจริญเติบโตเร็วกว่าวัยรุ่นหญิงชัดเจน เป็นเหตุให้วัยรุ่นชายเสียงแตก

4) การเปลี่ยนแปลงของระดับฮอร์โมน ทั้งฮอร์โมนการเติบโต (growth hormone) และฮอร์โมนจากต่อมอัยลอยด์มีอิทธิพลต่อการเจริญเติบโต รวมทั้งฮอร์โมนทางเพศ นอกจากระดับฮอร์โมนจะมีผลโดยตรงต่อการเจริญเติบโตทางร่างกาย และอวัยวะเพศในวัยรุ่นแล้ว ตัวของมันเองยังส่งผลถึงความรู้สึกทางอารมณ์และจิตใจ ปฏิกริยาการเรียนรู้ และอื่นๆ ในวัยรุ่นอีกด้วย วัยรุ่นที่จะผ่านช่วงวิกฤตนี้ได้ นอกจากจะต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพร่างกายที่เปลี่ยนไปแล้ว ยังต้องเข้าใจและควบคุมอารมณ์ความรู้สึกที่พลุ่งพล่านขึ้น จากการเปลี่ยนแปลงของระดับฮอร์โมนต่างๆ อีกด้วย โดยเฉพาะต่อมไขมันใต้ผิวหนัง และต่อมเหงื่อจะทำหน้าที่เพิ่มมากขึ้น เป็นสาเหตุทำให้เกิดปัญหาเรื่องสิว และกลิ่นตัว แต่เนื่องจากวัยรุ่นนี้จะให้ความสนใจเกี่ยวกับร่างกายที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และมีความระแวงระวังตัวเองมาก จึงทำให้วัยรุ่นพยายามที่จะรักษาผิวอย่างเอาเป็นเอาตาย ทั้งๆ ที่ผิวจะเป็นปัญหาในช่วงวัยรุ่นแค่ระยะสั้นๆ เท่านั้น

5) การเปลี่ยนแปลงของอวัยวะเพศ วัยรุ่นหญิงมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ในช่วงระยะ 1 ปี ก่อนที่จะมีประจำเดือน โดยเฉพาะการเจริญเติบโตของเต้านม ซึ่งเริ่มขยายขนาด

เมื่ออายุประมาณ 8-13 ปี และจะใช้เวลา 2-2 ปีครึ่งจึงจะเจริญเติบโตเต็มที่ ในช่วงอายุ 11-13 ปี วัยรุ่นหญิงส่วนใหญ่ (ร้อยละ 80) จะมีรูปร่างเป็นสาวเต็มตัว ดังนั้นในชั้นประถมตอนปลายหรือมัธยมต้น จะเห็นว่าวัยรุ่นสาวจะมีรูปร่างสูงใหญ่เป็นสาวน้อยแรกเริ่ม ในขณะที่วัยรุ่นผู้ชายยังคงดูเป็นเด็กชายตัวเล็กๆ ทั้งๆ ที่เด็กผู้หญิงเคยตัวเล็กกว่าเด็กผู้ชายมาตลอด ทำให้เด็กสับสนและเป็นกังวลกับสภาพร่างกายได้

วัยรุ่นหญิงจะมีรอบเดือนครั้งแรกเมื่ออายุประมาณ 12-13 ปี การมีประจำเดือนแสดงให้เห็นว่ามดลูกและช่องคลอดได้เจริญเติบโตเต็มที่ แต่ในระยะ 1-2 ปีแรกของการมีประจำเดือนมักจะเป็นการมีประจำเดือนโดยไม่มีไขตก รอบเดือนในช่วงปีแรกจะมาไม่สม่ำเสมอ หรือขาดหายไป และเมื่อมีประจำเดือนแล้วพบว่าเด็กผู้หญิงยังสูงต่อไปอีกเล็กน้อยไปได้อีกระยะหนึ่ง และจะเติบโตเต็มที่เมื่อประมาณอายุ 15-17 ปี การมีรอบเดือนครั้งแรกอาจทำให้รู้สึกพอใจและภูมิใจที่เป็นผู้หญิงเต็มตัว หรืออาจจะรู้สึกในทางลบคือหวั่นไหว หวาดหวั่น หรือตกใจได้เช่นกัน โดยทั่วไปการมีรอบเดือนครั้งแรกจะเพิ่มความใกล้ชิดระหว่างวัยรุ่นหญิงกับมารดาถ้าเคยไว้ใจกันมาก่อน แต่วัยรุ่นหญิงบางคนจะปกปิดไม่กล้าบอกใคร เพราะเข้าใจไปว่าอวัยวะเพศผิดปกติ หรือเป็นผลจากการสำรวจตัวของวัยรุ่นเอง ในช่วงนี้วัยรุ่นจะกังวลหมกมุ่นกับรูปร่างหน้าตา และมักใช้เวลาอยู่หน้ากระจกนานๆ เพื่อสำรวจรูปร่าง ส่วนแว้าส่วนโค้งหรือใช้กระจกส่องดูบริเวณอวัยวะเพศด้วยความอยากรู้อยากเห็น ซึ่งไม่ใช่พฤติกรรมที่ผิดปกติแต่อย่างใด

สำหรับวัยรุ่นชาย ซึ่งจะเริ่มมีการเจริญเติบโตของลูกอัณฑะ เมื่อเข้าสู่ช่วงอายุ 10-13 ปี ครึ่ง และจะใช้เวลานาน 2-4 ปี กว่าที่จะเติบโตและทำงานได้อย่างสมบูรณ์ ในขณะที่รูปร่างภายนอกจะมีการเจริญเติบโตเปลี่ยนแปลงช้ากว่าวัยรุ่นหญิง ประมาณ 2 ปี คือ ประมาณอายุ 12-14 ปี ในขณะที่เพื่อนผู้หญิงที่เคยตัวเล็กกว่า กลับเจริญเติบโตแซงหน้า ทำให้วัยรุ่นชายมีความวิตกกังวลเกี่ยวกับรูปร่าง ความสูง ได้มาก เมื่อเติบโตเข้าสู่วัยรุ่นตอนกลางช่วงวัย 14-16 ปี ลูกอัณฑะเจริญเติบโตและทำงานได้เต็มที่จึงสามารถพบภาวะฝืนเป็ยยกได้ บางคนเข้าใจผิดคิดว่าฝืนเป็ยยกเกิดจากการสำรวจความใคร่ด้วยตัวเอง หรือเป็นความผิดอย่างแรง หรือทำให้สภาพจิตผิดปกติ หรือบางรายวิตกกังวลไปกับจินตนาการหรือความฝืน เพราะบางครั้งจะเป็นความคิด ความฝืนเกี่ยวข้องกับคนในเพศเดียวกัน ซึ่งไม่เป็นเรื่องที่ผิดปกติ

2.2.2 พัฒนาการทางจิตใจ (psychological development) และสติปัญญา (intellectual development) วัยนี้สติปัญญาจะพัฒนาสูงขึ้น จนมีความคิดเป็นแบบรูปธรรม (Jean Piaget ใช้คำอธิบายว่า formal operation ซึ่งมีความหมายถึงความสามารถเรียนรู้ เข้าใจ เหตุการณ์ต่างๆ ได้ลึกซึ้งขึ้นแบบนามธรรม ที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า abstract thinking) มีความสามารถในการคิด วิเคราะห์ และสังเคราะห์ สิ่งต่างๆ ได้มากขึ้นตามลำดับ จนเมื่อพ้นวัยรุ่นแล้ว จะมีความสามารถทางสติปัญญาได้เหมือนผู้ใหญ่ แต่ในช่วงระหว่างวัยรุ่นนี้ ยังอาจขาดความยั้งคิด มีความหุนหันพลันแล่น ขาดการไตร่ตรองให้รอบคอบ

วัยนี้จะเริ่มมีความสามารถในการรับรู้เกี่ยวกับตนเอง (self-awareness) ด้านต่างๆ ดังนี้

1) เอกลักษณ์ (identity) วัยรุ่นจะเริ่มแสดงออกถึงสิ่งที่ตนเองชอบ สิ่งที่ตนเองถนัด ซึ่งจะแสดงถึงความเป็นตัวตนที่โดดเด่น ได้แก่ วิชาที่เขาชอบเรียน กีฬาที่ชอบเล่น งานอดิเรก

การใช้เวลาว่างให้เกิดความเพลิดเพลิน กลุ่มเพื่อนที่ชอบและสนิทสนมด้วย โดยวัยรุ่นจะเลือกคบคนที่มีส่วนคล้ายคลึงกัน หรือเข้ากันได้ และจะเกิดการเรียนรู้และถ่ายทอดแบบอย่างจากกลุ่มเพื่อน ทั้งแนวคิด ค่านิยม จริยธรรม การแสดงออกและการแก้ปัญหาในชีวิต จนสิ่งเหล่านี้กลายเป็นเอกลักษณ์ของตน และกลายเป็นบุคลิกภาพ สิ่งที่แสดงถึงเอกลักษณ์ตนเองยังมีอีกหลายด้าน ได้แก่ เอกลักษณ์ทางเพศ (sexual identity and sexual orientation) แฟชั่น ดารา นักร้อง การแต่งกาย ความเชื่อทางศาสนา อาชีพ คติประจำใจ เป้าหมายในการดำเนินชีวิต Erik Erikson (อริค อิริคสัน) อธิบายว่าวัยรุ่นจะเกิดเอกลักษณ์ของตนในวัยนี้ ถ้าไม่เกิดจะมีความสับสนในตนเอง (identity VS role confusion)

2) ภาพลักษณ์ของตนเอง (self-image) คือการมองภาพของตนเอง ในด้านต่างๆ ได้แก่ หน้าตา รูปร่าง ความสวยความหล่อ ความพิการ ข้อดีข้อด้อยทางร่างกายของตนเอง วัยรุ่นจะสนใจหรือใช้เวลาเกี่ยวกับรูปร่าง ผิวพรรณมากกว่าวัยอื่นๆ ถ้าคิดว่าตัวเองมีข้อด้อยกว่าคนอื่นก็จะเกิดความรู้สึกอับอาย

3) การได้รับการยอมรับจากผู้อื่น (acceptance) วัยนี้ต้องการการยอมรับจากกลุ่มเพื่อนอย่างมาก การได้รับการยอมรับจะช่วยให้เกิดความรู้สึกมั่นคง ปลอดภัย เห็นคุณค่าของตนเอง มั่นใจตนเอง วัยนี้จึงมักอยากเด่นอยากดัง อยากให้มีคนรู้จักมากๆ

4) ความภาคภูมิใจตนเอง (self-esteem) เกิดจากการได้รับการยอมรับจากเพื่อนและคนอื่นๆ ทำให้รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า เป็นคนดี และมีประโยชน์แก่ผู้อื่น ทำอะไรได้สำเร็จ

5) ความเป็นตัวของตัวเอง (independent) วัยนี้จะรักอิสระ เสรีภาพ ไม่ค่อยชอบอยู่ในกฎเกณฑ์กติกาใดๆ ชอบคิดเอง ทำเอง ฟังตัวเอง เชื่อความคิดตนเอง มีปฏิกิริยาตอบโต้ผู้ใหญ่ที่บีบบังคับสูง ความอยากรู้อยากเห็นอยากลองจะมีสูงสุดในวัยนี้ ทำให้อาจเกิดพฤติกรรมเสี่ยงได้ง่ายถ้าวัยรุ่นขาดการยั้งคิดที่ดี การได้ทำอะไรด้วยตนเอง และทำได้สำเร็จจะช่วยให้วัยรุ่นมีความมั่นใจในตนเอง (self-confidence)

6) การควบคุมตนเอง (self-control) วัยนี้จะเรียนรู้ที่จะควบคุมความคิด การรู้จักยั้งคิด การคิดให้เป็นระบบ เพื่อให้สามารถใช้ความคิดได้อย่างมีประสิทธิภาพ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้

7) อารมณ์ (mood) อารมณ์ของวัยรุ่นจะปั่นป่วน เปลี่ยนแปลงง่าย หงุดหงิดง่าย เครียดง่าย โกรธง่าย อาจเกิดอารมณ์ซึมเศร้าโดยไม่มีสาเหตุได้ง่าย อารมณ์ที่ไม่ดีเหล่านี้อาจทำให้เกิดพฤติกรรมเกรี้ยวกราด มีผลต่อการเรียนและการดำเนินชีวิต ในวัยรุ่นตอนต้น การควบคุมอารมณ์ยังไม่ค่อยดีนัก บางครั้งยังทำอะไรตามอารมณ์ตัวเองอยู่บ้าง แต่ค่อยๆ ดีขึ้นเมื่ออายุมากขึ้น อารมณ์เพศวัยนี้จะมีมาก ทำให้มีความสนใจเรื่องทางเพศ หรือมีพฤติกรรมทางเพศ เช่น การสำเร็จความใคร่ด้วยตนเอง ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องปกติในวัยนี้ แต่พฤติกรรมบางอย่างอาจเป็นปัญหา เช่น เบี่ยงเบนทางเพศ กามวิปริต หรือการมีเพศสัมพันธ์ในวัยรุ่น เป็นต้น

8) จริยธรรม (moral development) วัยนี้จะมีความคิดเชิงอุดมคติสูง (idealism) เพราะสามารถแยกแยะความผิดชอบชั่วดีได้แล้ว มีระบบมโนธรรมของตนเอง ต้องการให้เกิดความถูกต้อง ความชอบธรรมในสังคม ชอบช่วยเหลือผู้อื่น ต้องการเป็นคนดี เป็นที่ชื่นชอบของคนอื่น และจะรู้สึกอึดอัดกับข้อจำกัดกับความไม่ถูกต้องในสังคม หรือในบ้าน แม้แต่พ่อแม่ของตนเองวัยรุ่น

ก็เริ่มรู้สึกว่าได้ดีสมบูรณ์แบบเหมือนเมื่อก่อนอีกต่อไปแล้ว บางครั้งเขาจะแสดงออก วิพากษ์วิจารณ์ พ่อแม่ หรือครูอาจารย์ ตรงๆ อย่างรุนแรง การต่อต้าน ประท้วงจึงเกิดได้บ่อยในวัยนี้เมื่อวัยรุ่นเห็น การกระทำที่ไม่ถูกต้อง หรือมีการเอาเปรียบ เบียดเบียน ความไม่เสมอภาคกัน ในวัยรุ่นตอนต้นการ ควบคุมตนเองอาจยังไม่ดีนัก มักจะถือว่าความยุติธรรมเป็นลักษณะหนึ่งของความเป็นผู้ใหญ่ วัยรุ่นจึง ให้ความสำคัญอย่างจริงจังกับความถูกต้อง ยุติธรรมตามที่ตนเองเป็นอย่างยิ่ง และอยากจะทำ อะไรหลายๆ อย่าง เพื่อเรียกร้องความยุติธรรม ทั้งในแง่บุคคลและสังคมส่วนรวม จึงมักเห็นภาพ วัยรุ่นถกเถียงกันเรื่องของสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัว แต่เมื่อพ้นวัยรุ่นไป การควบคุมตนเองจะดีขึ้น จน เป็นระบบจริยธรรมที่สมบูรณ์เหมือนผู้ใหญ่

9) ความรักและความห่วงใย ความรู้สึกอยากที่จะถูกรัก และยังอยากได้รับความ เอาใจใส่ ห่วงใยจากบุคคลที่มีความสำคัญต่อเด็ก แต่มักจะมีข้อแม้ว่าจะต้องไม่ใช่การแสดงออกของ พ่อแม่ที่ทำกับเขาราวกับเด็กเล็กๆ ไม่ต้องการความเจ้ากี้เจ้าการ ไม่ต้องการให้แสดงความห่วงใยอยู่ ตลอดเวลา

10) อยากรู้ อยากเห็น อยากลอง การลองผิดลองถูก และคอยสังเกตดูจาก ปฏิกริยาของคนรอบข้าง เพื่อตัดสินใจว่าสิ่งที่ทำนั้น ดีเลวเป็นอย่างไร เมื่อความสามารถเพิ่มขึ้น ร่างกาย เจริญเติบโตขึ้นมา สิ่งรอบตัวต่างๆ ที่น่าสนใจ และท้าทายความสามารถก็จะเริ่มทดลอง การสนับสนุน ส่งเสริมเด็กให้คงสภาพอยากรู้ อยากเห็น อยากลองและได้มีโอกาสทดลองสิ่งแปลกๆ ใหม่ๆ ใน ขอบเขตที่เหมาะสมตามวัย จะทำให้เด็กก้าวเข้าสู่วัยรุ่นด้วยความภาคภูมิใจที่ตนเองเคยมี ประสบการณ์ต่างๆ มาบ้าง สิ่งเหล่านี้จะมาเสริมความภาคภูมิใจในตนเองดังนั้นจะเห็นว่าการฝึกสอน และให้โอกาสเด็กได้ทดลองทำในสิ่งที่ถูกต้อง ควรฝึกสอนมาตั้งแต่เด็ก และควรค่อยๆ สอนถึงอันตราย ในหลายสิ่งหลายอย่างที่มีอยู่ในสังคม และวิธีการแก้ไข เรียนรู้ทั้งสิ่งที่ดีและเลว การฝึกให้เด็กได้ลอง ในสิ่งที่น่าลอง แต่สอนให้หัดยังตัวเองในสิ่งที่อันตรายจึงเป็นวิธีที่สำคัญมาตั้งแต่วัยเด็ก ในทางตรง ข้าม วัยรุ่นที่ไม่เคยถูกฝึกให้ลองคิด ลองทำมาก่อน จะเกิดความสับสน วุ่นวายใจเพราะขาดความรู้ ขาดทักษะ ขาดการฝึกฝน ขาดการลองทำผิดทำถูกมาก่อน และวัยรุ่นที่พ่อแม่ปล่อยปละละเลย หรือไม่เคยสอนให้ยับยั้งชั่งใจมาก่อน นึกอยากทำอะไรก็ได้ อยากทำอะไรก็ได้ทำ ไม่เคยต้องผิดหวัง ไม่ เคยสนใจว่าการกระทำของตนเองจะส่งผลกระทบต่อผู้คนรอบข้างอย่างไร เป็นวัยรุ่นที่อันตรายมากทั้ง ต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม

2.2.3 พัฒนาการทางสังคม (social development) วัยนี้จะเริ่มห่างจากทางบ้าน ไม่ค่อยสนิทสนมคลุกคลีกับพ่อแม่พี่น้องเหมือนเดิม แต่จะสนใจเพื่อนมากกว่า จะใช้เวลากับเพื่อน นานๆ มีกิจกรรมนอกบ้านมาก ไม่อยากไปไหนกับทางบ้าน เริ่มมีความสนใจเพศตรงข้าม สนใจสังคม สิ่งแวดล้อม ปรับตัวเองให้เข้ากับกฎเกณฑ์กติกาของกลุ่มและของสังคมได้ดีขึ้น มีความสามารถในการ ทักทายสังคม การสื่อสารเจรจา การแก้ปัญหา การประนีประนอม การยืดหยุ่นอ่อนอ่อนผ่อนตามกัน และการทำงานร่วมกับผู้อื่น พัฒนาการทางสังคมที่ดีจะเป็นพื้นฐานมนุษย์สัมพันธ์ที่ดี และบุคลิกภาพที่ ดี การเรียนรู้สังคมจะช่วยให้ตนเองหาแนวทางการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับตนเอง เลือกวิชาชีพที่เหมาะสม กับตน และมีสังคมสิ่งแวดล้อมที่ดีต่อตนเองในอนาคต

2.3 ปัญหาพฤติกรรมในวัยรุ่นทั่วไป วัยรุ่นเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นหลายด้าน ทำให้ต้องมีการปรับตัวหลายด้านพร้อมๆ กัน จึงเป็นวัยที่จะเกิดปัญหาได้มาก การปรับตัวได้สำเร็จจะ

ช่วยให้วัยรุ่นพัฒนาตนเองเกิดบุคลิกภาพที่ดี ซึ่งจะเป็นพื้นฐานสำคัญของการดำเนินชีวิตต่อไป ปัญหาที่พบได้บ่อยในวัยรุ่น มีดังนี้ (พนม เกตุมาน, http://www.psychlin.co.th/new_page_56.htm, 22 ธันวาคม 2556; กุลยา ตันติผลาชีวะ, 2553, น. 24-26, 43, 66-67, 98-99, 125, 155; วิทยากร เชียงกุล, 2552, น. 85, 91, 101, 109, 127)

2.3.1 ปัญหาความสัมพันธ์กับพ่อแม่ วัยนี้ จะแสดงพฤติกรรมที่แสดงความเป็นตัวของตัวเองค่อนข้างมาก การพูดจาไม่ค่อยเรียบร้อย อารมณ์แปรปรวนเปลี่ยนแปลงง่าย ความรับผิดชอบ ขึ้นๆ ลงๆ เอาแต่ใจตัวเอง ทำให้พ่อแม่ ผู้ปกครอง หรือครูอาจารย์หงุดหงิดไม่พอใจได้มากๆ ถ้าใช้วิธีการจัดการไม่ถูกต้อง เช่น ใช้วิธีดุด่าว่ากล่าว ตำหนิ หรือลงโทษรุนแรง จะเกิดปฏิกิริยาต่อต้าน เป็นอารมณ์ต่อกัน ไม่ได้ช่วยเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมวัยรุ่น

วิธีการจัดการกับปัญหาพฤติกรรมเหล่านี้ เริ่มต้นจากการทำความเข้าใจความต้องการของวัยรุ่น มีการตอบสนองโดยประนีประนอมยืดหยุ่น แต่ก็ยังคงมีขอบเขตพอสมควร พยายามจูงใจให้ร่วมมือมากกว่าการบังคับกันตรงๆ หรือรุนแรง สร้างความสัมพันธ์ที่ดีไว้ก่อน อย่าหงุดหงิดกับพฤติกรรมเล็กๆ น้อยๆ

2.3.2 ปัญหาการใช้สารเสพติด (substance use disorders) ตามธรรมชาติของวัยรุ่นจะมีความอยากรู้อยากเห็นอยากลองมาก ถ้าขาดการยับยั้งชั่งใจด้วย การที่อยู่ในกลุ่มที่ใช้สารเสพติด หรือเพื่อนใช้สารเสพติด จะมีการชักชวนให้ใช้ร่วมกัน บางคนไม่กล้าปฏิเสธเพื่อน บางคนใช้เพื่อให้เหมือนเพื่อนๆ เมื่อลองแล้วเกิดความพอใจก็จะติดได้ง่าย

2.3.3 ปัญหาทางเพศ (sexual problems) ได้แก่ พฤติกรรมรักร่วมเพศ (homosexuality) รักร่วมเพศ คือพฤติกรรมที่พึงพอใจทางเพศกับเพศเดียวกัน อาจมีการแสดงออกภายนอกให้เห็นชัดเจนหรือไม่ก็ได้ เป็นพฤติกรรมที่จะทำให้เกิดปัญหาตามมาได้มาก คนที่เป็นรักร่วมเพศมักจะเจอปัญหาในการดำเนินชีวิตได้มากกว่าคนทั่วไป ในบางสังคมมีการต่อต้านพฤติกรรมรักร่วมเพศ มีการรังเกียจ ล้อเลียน ไม่ยอมรับ บางประเทศมีกฎหมายลงโทษการมีเพศสัมพันธ์ระหว่างเพศเดียวกัน การช่วยเหลือทำได้โดยการให้คำปรึกษาผู้ที่เป็นพ่อแม่ และผู้ป่วย เพื่อให้ปรับตัวได้ ไม่รังเกียจลูกที่เป็นแบบนี้ และผู้ป่วยแสดงออกเหมาะสม ไม่มากเกินไปจนมีการรังเกียจต่อต้านจากคนใกล้ชิด การป้องกันภาวะรักร่วมเพศ ทำได้โดยการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่เพศเดียวกับเด็ก เพื่อให้มีการถ่ายทอดแบบอย่างทางเพศจากพ่อหรือแม่เพศเดียวกับเด็ก

การสำเร็จความใคร่ด้วยตนเอง (masturbation) ในวัยรุ่นการสำเร็จความใคร่ด้วยตนเองเป็นพฤติกรรมปกติ ไม่มีอันตราย ไม่มีผลเสียต่อร่างกายหรือจิตใจ การทำไม่ควรหมกมุ่นมากเกินไปจนเป็นปัญหาต่อการใช้เวลาที่เหมาะสม หรือทำให้ขาดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์อื่นๆ

การมีเพศสัมพันธ์ในวัยรุ่น (sexual relationship) มักเกิดจากวัยรุ่นที่ขาดการยับยั้งชั่งใจ หรือมีปัญหาทางอารมณ์ และใช้เพศสัมพันธ์เป็นการทดแทน เพศสัมพันธ์ในวัยรุ่นมักไม่ได้ยังคิดให้รอบคอบ ขาดการไตร่ตรอง ทำตามอารมณ์เพศ หรืออยู่ภายใต้ฤทธิ์ของสารเสพติด ทำให้เกิดปัญหาการติดโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ การตั้งครรภ์ การทำแท้ง การเลี้ยงลูกที่ไม่ถูกต้อง ปัญหาครอบครัว และกลายเป็นปัญหาสังคมในที่สุด

2.3.4 ปัญหาบุคลิกภาพ (personality problems) วัยรุ่นเป็นวัยที่มีพัฒนาการของบุคลิกภาพอย่างชัดเจน ทั้งนี้สัปปะการคิด การกระทำ จะเป็นรูปแบบที่สม่ำเสมอ จนสามารถ

คาดการณ์ได้ว่าในเหตุการณ์แบบนี้ เขาจะแสดงออกอย่างไร ถ้าการเรียนรู้ที่ผ่านมาดี วัยรุ่นจะมีบุคลิกภาพดีด้วย แต่ในทางตรงข้าม ถ้ามีปัญหาในชีวิต หรือเรียนรู้แบบผิดๆ จะกลายเป็นบุคลิกภาพที่เป็นปัญหา ปรับตัวเข้ากับคนอื่นได้น้อย เอาตัวเองเป็นศูนย์กลาง และจะติดตัวไปตลอดชีวิต ถ้าเป็นปัญหาหลายๆ เรียกว่า บุคลิกภาพผิดปกติ (personality disorders)

2.3.5 ความประพฤติผิดปกติ (conduct disorder) คือ โรคที่มีปัญหาในกลุ่มพฤติกรรมที่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน โดยตนเองพอใจ ได้แก่ การละเมิดสิทธิผู้อื่น การขโมย ฉ้อโกง ตีชิงวิ่งราว ทำร้ายผู้อื่น ทำลายข้าวของ เกราะ หรือละเมิดกฎหมายของหมู่คณะหรือสังคม การหนีเรียน ไม่กลับบ้านหนีเที่ยว โกหก หลอกหลวง ล่วงเกินทางเพศ การใช้สารเสพติด อาการดังกล่าวมักเกิดขึ้นต่อเนื่องนานพอสมควร สัมพันธ์กับปัญหาในครอบครัว การเลี้ยงดู ปัญหาอารมณ์ การรักษาควรรีบทำทันที เพราะการปล่อยไว้นาน จะยิ่งเรื้อรังรักษายาก และกลายเป็นบุคลิกภาพแบบอันทราล (antisocial personality disorder)

2.3.6 ปัญหาติดเกมคอมพิวเตอร์ การติดเกมของเด็กและวัยรุ่นเพิ่งเป็นปัญหาเมื่อไม่นานมานี้ พฤติกรรมติดเกมมีลักษณะคล้ายกับผู้ป่วยติดสารเสพติด (substance dependence) และผู้ป่วยติดการพนัน (pathological gambling) คือ มีความรู้สึกเพลิดเพลินใจเวลาที่ได้เล่นเกม รู้สึกพึงพอใจเมื่อได้รับชัยชนะ และต้องการชัยชนะเพิ่มขึ้นอีกจึงจะรู้สึกพึงพอใจ มักใช้เวลาเล่นเกมนานจนกว่าจะบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ เมื่อบรรลุเป้าหมายแล้วก็มีความต้องการเล่นในระดับสูงขึ้นอีก จึงต้องการใช้เวลาเล่นเกมมากขึ้นเรื่อยๆ รู้สึกหงุดหงิด กระวนกระวายหรืออาการทางกายจากความเครียดเมื่อถูกขัดขวางจากการเล่นเกม มีความต้องการเล่นเกมมากขึ้นในเวลาที่มีอาการเครียด และเล่นเกมเพื่อหลบเลี่ยงการเผชิญปัญหา มีความคิดหมกหมุ่นกับเกมอย่างมากและมีความต้องการเล่นเกมตลอดเวลา (craving) มักใช้เวลาเล่นเกมนานกว่าที่ตั้งใจไว้ ทั้งที่ทราบว่าการเล่นเกมมีผลกระทบต่อตนเองมากแต่ไม่สามารถควบคุมตัวเอง ทำให้ผลการเรียนลดลง สุขภาพแย่มากจากการอดอาหารและอดนอน มีปัญหาพฤติกรรมหลายอย่างตามมา เช่น โกหก ก้าวร้าว ขโมย หนีเรียน หนีออกจากบ้าน เล่นพนัน เป็นต้น จนกลายเป็นปัญหาความสัมพันธ์ในครอบครัว เด็กบางรายเล่นเกมหมกหมุ่นมาก อดนอนจนเป็นโรคจิต อดอาหารจนเสียชีวิต และบางรายฆ่าตัวตายเลียนแบบเนื้อหาในเกม (วิโรจน์ อารีย์กุล, 2553, น.142)

2.4 ปัญหาของวัยรุ่นในสถานสงเคราะห์เด็ก สถานสงเคราะห์เด็กมีการจัดบริการสังคมด้านต่างๆ เพื่อให้เด็กในอุปการะมีพัฒนาการสมวัย สามารถเติบโตเป็นวัยรุ่นปกติเช่นเดียวกับเด็กทั่วไป แต่ยังมีวัยรุ่นในสถานสงเคราะห์เด็กจำนวนหนึ่งที่มีพฤติกรรมที่เป็นปัญหาเช่นเดียวกับวัยรุ่นทั่วไป ดังที่กล่าวแล้วในหัวข้อ 2.3 นอกจากนี้ วัยรุ่นในสถานสงเคราะห์เด็กบางคนมีปัญหาที่แตกต่างจากปัญหาพฤติกรรมในวัยรุ่นทั่วไป ดังนี้ (นพวรรณ ศรีวงศ์พานิช, <https://www.gotoknow.org/posts/380114>, 14 กุมภาพันธ์ 2559; วรากร ทรัพย์วิริยะปกรณ, 2551, น.109-122 ; อ่ำไพรัตน์ อักษรพรหม, 2553, น.577-594)

2.4.1 ปัญหาสุขภาพทางกาย น้ำหนักตัวแรกเกิดน้อย มีความพิการแต่กำเนิด ปอดบวม อูจจาระร่วง หรือหุ้มน้ำหนัก โรคทางกายที่พบในเด็กในสถานสงเคราะห์ ได้แก่ การติดเชื้อโรคพยาธิ โรคเกี่ยวกับทางเดินหายใจ โรคหืด ปัญหาการมองเห็น การได้ยินบกพร่อง ทูโปซนาการ เตี้ย โรคผิวหนัง โลหิตจาง เลี้ยงไม่โต และมีร่องรอยของการถูกทำร้าย เด็กที่มีแม่ติดเชื่อเอชไอวีอาจติด

เชื้อไวรัสโรค เป็นพาหะของโรคตับอักเสบบี หรือได้รับเชื้อเอชไอวี นอกจากนี้เด็กยังมีปัญหาสุขภาพช่องปากและฟันได้บ่อย ฟันผุ เด็กอาจขาดหรือได้รับภูมิคุ้มกันจากการฉีดวัคซีนมากเกินไป เนื่องจากขาดข้อมูลจากสมุดบันทึกสุขภาพ เด็กโตและวัยรุ่นมีความเสี่ยงที่จะมีกิจกรรมทางเพศเร็วกว่าวัยอันควร เกิดโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์และตั้งครภ์ไม่พึงประสงค์ได้ และสุขภาพทรุดโทรมจากการใช้สารเสพติด

2.4.2 ปัญหาสุขภาพจิตและพฤติกรรม วัยรุ่นในสถานสงเคราะห์เด็กมีประสบการณ์ในชีวิตที่เหนือการดูแลของเจ้าหน้าที่ตามวัยศึกษาคะนองของวัยรุ่น มีความรู้สึกคับข้องใจตั้งแต่วัยเด็กจนเข้าสู่วัยรุ่น ความรู้สึกเบื่อบรรยากาศในการเรียนจึงหนีเรียน หนีออกจากสถานสงเคราะห์ไปเที่ยวกลางคืน การทะเลาะวิวาทระหว่างสถาบัน และตัดสินใจปัญหาด้วยการใช้กำลัง ความเจ็บปวดทางจิตใจที่ต้องพลัดพรากจากครอบครัว บางคน ต่ำหนืดตนเอง และรู้สึกผิดที่ต้องแยกจากพ่อแม่ ปรารถนาที่จะกลับไปอยู่กับพ่อแม่แม้ว่าจะถูกทำร้าย รู้สึกว่าตนเองไม่เป็นที่ต้องการ รู้สึกช่วยเหลือตนเองไม่ได้ รู้สึกไม่มั่นคงและไม่แน่นอนเกี่ยวกับอนาคต ปรับตัวเข้ากับเพื่อน เจ้าหน้าที่ และสิ่งแวดล้อมในสถานสงเคราะห์ได้ยาก ไม่มีเพื่อน เกเร หนีเรียน สมาธิสั้น ขาดสมาธิกับการเรียน ก้าวร้าว และซึมเศร้า วัยรุ่นในอุปการะของสถานสงเคราะห์เด็กอาจเกิดความรู้สึกโกรธ เจ็บปวดและผิดหวัง ไม่ไว้วางใจผู้อื่น บางรายรู้สึกเสียใจและสร้างกำแพงในหัวใจเพื่อระวังความรู้สึกกังวล กลัว และเจ็บปวดเมื่อนึกถึงภาพเหตุการณ์เดิมที่เก็บกดไว้ และมีอารมณ์ซึมเศร้าได้ บางรายอาจหมกมุ่นอยู่กับตนเองจากร่างกายที่เปลี่ยนแปลง มีปัญหาการเรียน ได้แก่ ขาดเรียนบ่อย เรียนไม่ทันเพื่อน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ นอกจากนี้ อาจเกเร ใช้สารเสพติด มีพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศ ขาดระเบียบวินัย จัดการหรือควบคุมตนเองไม่ได้ทำตามใจตัวเองทุกเรื่อง ไม่เห็นคุณค่าของสิ่งที่มีอยู่ รักษาของส่วนตัวไม่ได้

2.4.3 ปัญหาระดับสติปัญญาต่ำกว่าปกติ เด็กในสถานสงเคราะห์เด็กส่วนใหญ่มีพัฒนาการล่าช้ากว่าวัย อาจเป็นผลจากสภาพทางสมองหรือร่วมกับโรคทางกาย เด็กอาจเกิดก่อนกำหนด สมองพิการ ส่งผลให้ระดับสติปัญญาต่ำกว่าปกติ พุดซ้ำ มีปัญหาการมองเห็นหรือการได้ยิน และบกพร่องทางการเรียนรู้

เด็กบางคนเรียนในระบบโรงเรียนหรือนอกระบบโรงเรียนมักออกกลางคันเพราะมีอายุมากกว่าเพื่อนรุ่นเดียวกัน ถูกล้อเลียนกลั่นแกล้งเป็นประจำและนักเรียนไม่มีความอดทนต่อวิชาที่ไม่ชอบ คิดว่า โรงเรียนมีระเบียบวินัยมาก คุณครูไม่มีความอดทนสูง ชอบลงโทษ ดุด่า ลงโทษโดยไม่สอบถามความจริง ให้การบ้านโหดงานมาก และสอนแต่ในตำราเรียนน่าเบื่อ

2.4.4 ปัญหาที่เป็นผลกระทบจากการถูกทารุณและทอดทิ้ง เด็กที่ถูกทารุณและทอดทิ้งมักมีบาดแผลร่างกาย หรือพิการ สติปัญญาบกพร่อง การเรียนรู้และพัฒนาการด้านภาษาล่าช้า มีพฤติกรรมก้าวร้าว ความสัมพันธ์กับเพื่อนไม่ดี เข้ากับเพื่อนยาก มีปัญหาสุขภาพจิต ได้แก่ เครียดง่าย วิตกกังวล ซึมเศร้า ก้าวร้าว หรือหุนหันพลันแล่น ไม่มีความผูกพันกับใครเลย อาจมีอาการโรคจิตเวชที่เกิดภายหลังเหตุการณ์รุนแรง (post-traumatic stress disorder) อาจมีปัญหาพฤติกรรมแบบเก็บกดหรือพฤติกรรมแบบแสดงออกสั้นจนเกินไป เด็กที่มีความผิดปกติของความผูกพันทางอารมณ์ ไม่สามารถไว้วางใจใครและรักใครได้ พบว่าเด็กกลุ่มนี้มักมีพฤติกรรมเสี่ยงหรือพฤติกรรมที่เป็นอันตราย เพื่อระบายความเจ็บปวดในใจและความโกรธต่อสังคม

2.4.5 การหนีออกจากสถานสงเคราะห์ มักเป็นเด็กที่เคยเร่ร่อนก่อนถูกอุปการะไว้ในสถานสงเคราะห์ เด็กเหล่านี้มีประสบการณ์ชีวิตมากเกินกว่าวัย โดยเฉพาะประสบการณ์ด้านลบ มีทักษะชีวิตในการเอาชีวิตรอดแบบพึ่งพาตัวเองสูง เคยใช้ชีวิตอย่างเสรีและขาดวินัย เมื่อเข้ามาอยู่ในสถานสงเคราะห์เด็กจึงรู้สึกถูกจำกัดอิสระภาพและถูกบังคับ เด็กเหล่านี้มักหนีออกจากสถานสงเคราะห์ในระยะแรกที่ถูกอุปการะไว้ในสถานสงเคราะห์ รวมทั้งชักชวนเด็กคนอื่นๆ ที่มาอยู่ก่อนหนีตามกันออกจากสถานสงเคราะห์ ไปเป็นเด็กเร่ร่อน

3. บริการของสถานสงเคราะห์เด็ก

พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 ให้ความหมายว่า สถานที่ให้การอุปการะเลี้ยงดูและพัฒนาเด็กที่จำต้องได้รับการสงเคราะห์ ซึ่งมีจำนวนตั้งแต่หกคนขึ้นไป กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ (2556, http://61.19.50.61/dsdw2011/module.php?module=service&pg=servicedetail&ser_id=1, ย่อหน้าที่ 3) ระบุว่าสถานสงเคราะห์เด็กให้การอุปการะเด็กชายและหญิง อายุแรกเกิดถึง 18 ปี ที่กำพร้า ถูกทอดทิ้ง ไร้ที่พึ่ง ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ และบิดามารดาหรือผู้ปกครองไม่สามารถให้การอุปการะได้อย่างเหมาะสม เป็นต้น โดยให้บริการปัจจัย 4 การดูแลสุขภาพพยาบาล พัฒนาการด้านร่างกาย จิตใจ การศึกษา การฝึกอาชีพ นันทนาการ การติดตามสืบหาครอบครัว การจัดหาครอบครัวทดแทน ตลอดจนการอบรมขัดเกลาด้านจริยธรรม เพื่อเตรียมความพร้อมของเด็กในการกลับสู่ครอบครัวและสังคม ปัจจุบันมีหน่วยงานให้บริการ รวม 20 แห่ง ประกอบด้วยสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนซึ่งรับเด็กแรกเกิดถึง 6 ปี และสถานสงเคราะห์เด็กซึ่งรับเด็กอายุตั้งแต่ 6-18 ปี

3.1 บทบาทของสถานสงเคราะห์เด็ก สถานสงเคราะห์เด็กในสังกัดกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการมีบทบาทในการเลี้ยงดูและพัฒนาเด็กในอุปการะ ดังนี้

3.1.1 การเลี้ยงดูเด็ก ได้แก่ ให้ปัจจัยสี่ สถานะทางสังคม สิทธิการเป็นคนไทยซึ่งมีผลให้ได้รับสิทธิด้านการศึกษา การรักษาพยาบาล การประกอบอาชีพ และการเป็นทหาร จัดเจ้าหน้าที่ดูแลให้ความรักความอบอุ่น อบรมสั่งสอน และเป็นพี่ปรึกษาในเรื่องการเรียนและการใช้ชีวิตประจำวัน จัดให้เด็กได้รับการสร้างภูมิคุ้มกันโรคและรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วย จัดให้เด็กทุกคนได้เรียนตามสิทธิที่กฎหมายกำหนด

3.1.2 การพัฒนาเด็ก ได้แก่ ส่งเสริมให้เด็กได้รับการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ ตามศักยภาพของเด็กแต่ละคน โดยจัดบรรยากาศและวัสดุอุปกรณ์กระตุ้นให้เด็กใฝ่รู้ใฝ่เรียน สนับสนุนให้เด็กที่ไม่สามารถเรียนทางวิชาการได้ฝึกอาชีพเพื่อให้สามารถประกอบอาชีพพึ่งพาตนเองได้ ให้บริการสังคมสงเคราะห์เพื่อฟื้นฟูจิตใจ แก้ไข ปรับปรุงพฤติกรรมที่เป็นปัญหาต่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ประเมินความพร้อมของครอบครัวก่อนส่งเด็กกลับคืนครอบครัว ให้บริการนันทนาการ ด้วยกิจกรรมชมรมดนตรี กีฬา และศิลปะ บริการด้านอาชีพมีการจัดหางานให้เด็กที่สำเร็จการศึกษาที่มีความพร้อม และมีอายุพ้นเกณฑ์การให้สงเคราะห์ ตามความถนัดและความสามารถของเด็ก

3.2 โครงสร้างของสถานสงเคราะห์เด็ก ตามมาตรฐานส่งเสริมการจัดสวัสดิการสำหรับเด็ก ในสถานรองรับเด็กของกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กำหนดให้สถานสงเคราะห์เด็กมีโครงสร้าง

ประกอบด้วยอย่างน้อย 2 ฝ่าย โดยทั่วไปสถานสงเคราะห์เด็กแบ่งโครงสร้างหน่วยงานเพื่อความสะดวกในการดำเนินงาน ออกเป็น 3 ฝ่าย และแต่ละฝ่ายมีหน้าที่รับผิดชอบดังนี้

3.2.1 ฝ่ายบริหารงานสถานสงเคราะห์ ดำเนินการด้านบริหารเกี่ยวกับสวัสดิภาพและสวัสดิการด้านต่างๆ แก่เจ้าหน้าที่และเด็กในความอุปการะ การจัดทำรายงานประจำเดือนของหน่วยงาน การบริหารงานบุคคล การประสานงานหน่วยงานภายในและภายนอก การจัดทำแผนการใช้จ่ายงบประมาณประจำปี เพื่อการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ส่งผลไปถึงการให้บริการแก่เด็กในความอุปการะ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.2.2 ฝ่ายส่งเสริมการศึกษาและฝึกออาชีพ ดำเนินการจัดการศึกษาของเด็กในความอุปการะ ให้เด็กได้รับการศึกษาสายสามัญศึกษาภาคบังคับ ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ณ สถานศึกษาภายในหรือภายนอกสถานสงเคราะห์ และให้เด็กได้ศึกษาระดับชั้นสูงสุดถึงปริญญาตรี ฝึกออาชีพภายนอกสถานสงเคราะห์เด็กตามความสนใจของเด็ก ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมให้เด็กมีโอกาสออกไปสัมผัสกับบุคคลและสังคมภายนอก ส่งผลต่อการปรับตัวในการใช้ชีวิตต่อไปในอนาคต รับผิดชอบติดตามผลการเรียน จัดอุปกรณ์การเรียน ค่าใช้จ่ายต่างๆ ดูแลความประพฤติของเด็ก และปัญหาในระหว่างที่เด็กออกไปศึกษาภายนอก โดยมีเจ้าหน้าที่ที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นครูผู้ประสานงานดูแลติดตามผล เพื่อร่วมรับรู้ปัญหาของเด็กตลอดจนการให้คำปรึกษาและหาแนวทางแก้ไขที่เหมาะสม ร่วมกับฝ่ายสังคมสงเคราะห์

3.2.3 ฝ่ายสังคมสงเคราะห์ ดำเนินการคุ้มครองสวัสดิภาพของเด็กในความอุปการะ ตั้งแต่แรกรับเข้าอยู่ในอุปการะของสถานสงเคราะห์เด็กจนกระทั่งพ้นอุปการะ จัดทำทะเบียนประวัติ ข้อมูลต่างๆ ของเด็กทุกคน จัดเจ้าหน้าที่ดูแลอย่างใกล้ชิด ส่งเสริม พัฒนาเด็กด้านจิตใจ อารมณ์ สังคม สติปัญญา ให้คำแนะนำปรึกษา หาแนวทางแก้ไขปัญหาเด็กตามหลักการสังคมสงเคราะห์ ตลอดจนให้การดูแลเรื่องสุขภาพ อนามัย การเจ็บป่วยของเด็ก และการจัดอาหารให้ถูกสุขลักษณะตามหลักโภชนาการ เพื่อให้เด็กมีพัฒนาการสมวัย

3.2.4 บุคลากรในสถานสงเคราะห์เด็ก ประกอบด้วย ผู้อำนวยการ นักจัดการงานทั่วไป นักพัฒนาสังคม นักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา นักพัฒนาการเด็ก ผู้ช่วยเจ้าหน้าที่พยาบาล ครูฝึกออาชีพ เจ้าพนักงานธุรการ พนักงานพิมพ์ดีด พ่อบ้านหรือแม่บ้าน พี่เลี้ยง ผู้ช่วยนักกายภาพบำบัด พนักงานขับรถยนต์ พนักงานบริการเอกสารทั่วไป เจ้าหน้าที่บันทึกข้อมูล เจ้าหน้าที่ขนส่ง คนครัว พนักงานบริการ พนักงานทำความสะอาด

3.3 บริการของสถานสงเคราะห์เด็ก การจัดบริการของสถานสงเคราะห์เด็กตามบทบาทของสถานสงเคราะห์เด็ก ได้แก่

3.3.1 บริการด้านการเลี้ยงดูเด็ก ดูแลเรื่องสิทธิพื้นฐาน สถานะในสังคม ให้บริการด้านปัจจัยสี่ จัดเจ้าหน้าที่ดูแลให้ความรัก ความอบอุ่น และให้คำแนะนำปรึกษาแก่เด็กเสมือนเป็นพ่อแม่ที่แท้จริงของเด็ก

3.3.2 บริการด้านการรักษาพยาบาล จัดให้มีเจ้าหน้าที่พยาบาลในสถานสงเคราะห์ เพื่อให้บริการแก่เด็กเจ็บป่วย การตรวจสุขภาพอนามัย ตลอดจนการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันโรคและสิทธิในการรักษาพยาบาล

3.3.3 บริการด้านการศึกษา จัดให้เด็กในความอุปการะทุกคนได้รับการศึกษาตามความเหมาะสมตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาที่ 1 จนถึงระดับปริญญาตรี โดยจัดการเรียนการสอนภายในสถานสงเคราะห์หรือส่งเด็กออกไปเรียนภายนอกสถานสงเคราะห์ เพื่อส่งเสริมให้เด็กมีโอกาสสัมผัสกับบุคคลและสังคมภายนอก ส่งผลต่อการปรับตัวในการใช้ชีวิตต่อไปในอนาคต สำหรับเด็กที่มีพัฒนาการช้าจัดการศึกษาพิเศษหรือการศึกษานอกโรงเรียน โดยมีเจ้าหน้าที่ดูแลเรื่องผลการเรียน อุปกรณ์การเรียน ค่าใช้จ่ายต่างๆ ความประพฤติของเด็ก และปัญหาในระหว่างที่เด็กออกไปศึกษาภายนอก ตลอดจนการให้คำปรึกษาและหาแนวทางแก้ไขที่เหมาะสม แก่เด็กทุกคนอย่างสม่ำเสมอ และต่อเนื่อง รวมทั้งจัดการสอนเสริมนอกเวลาเรียน จัดบริการห้องสมุด และคอมพิวเตอร์ นอกจากนี้ส่งเสริมการเรียนรู้ภายนอกสถานสงเคราะห์ในรูปแบบทัศนศึกษานอกสถานที่ และการเข้าค่าย

3.3.4 บริการด้านการฝึกอาชีพและจัดหางาน จัดให้มีการฝึกอาชีพภายในสถานสงเคราะห์หรือที่ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัด ศูนย์สงเคราะห์ฝึกอาชีพของกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ หรือหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง สำหรับเด็กที่ไม่สามารถศึกษาสายสามัญได้ เพื่อให้เด็กมีความรู้ในการประกอบอาชีพเมื่อพ้นเกณฑ์การสงเคราะห์ รวมทั้ง จัดหางานให้เด็กที่สำเร็จการศึกษาที่มีความพร้อม และมีอายุพ้นเกณฑ์การให้การสงเคราะห์ ตามความสนใจ ความถนัดและความสามารถของเด็ก

3.3.5 บริการด้านสังคมสงเคราะห์ โดยวิธีการสังคมสงเคราะห์เฉพาะรายและกลุ่มชน เพื่อฟื้นฟูจิตใจ แก้ไข ปรับปรุงพฤติกรรมที่เป็นปัญหาต่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ประเมินความพร้อมของครอบครัวก่อนส่งเด็กกลับคืนครอบครัว ให้คำแนะนำปรึกษาช่วยเหลือบิดา มารดา ผู้ปกครอง หรือบุคคลที่เด็กอยู่ในความปกครองหรืออุปการะเลี้ยงดู ให้การสงเคราะห์ครอบครัวที่ประสบปัญหาความเดือดร้อน นอกจากนี้ ดำเนินการติดตามผลเด็กที่พ้นการอุปการะทางไปรษณีย์ โทรศัพท์หรือไปเยี่ยมบ้าน เพื่อได้ทราบสภาพความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ ฐานะทางครอบครัว

3.3.6 บริการด้านนันทนาการ จัดกิจกรรมต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกสถานสงเคราะห์ เพื่อการบันเทิงและพักผ่อนหย่อนใจ ที่ส่งเสริมพัฒนาเด็ก ได้แก่ กิจกรรมชมรม เช่น ดนตรี กีฬา ศิลปะ กิจกรรมกีฬา เช่น ฟุตบอล วอลเลย์บอล ปิงปอง กิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา และประเพณีวันสำคัญต่างๆ ค่ายเยาวชน โครงการต่างๆ แก่เด็กในสถานสงเคราะห์ โดยพื้นฐานที่กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการกำหนด เช่น โครงการกิจกรรมสุขสันต์วันเกิดให้กับเด็ก โครงการฝึกภาวะผู้นำ โครงการทัศนศึกษา โครงการแข่งขันกีฬาและออกกำลังกาย โครงการฝึกซ้อมดนตรี โครงการชมภาพยนตร์ โครงการประกอบอาหาร โครงการอบรมป้องกันระวังอัคคีภัย โครงการปรับภูมิทัศน์ โครงการเทศกาลสัมพันธ์ โครงการต้นทุนชีวิตเด็กในสถานสงเคราะห์ โครงการเก็บเล็กผสมน้อยต่อยอดโครงการออมเพื่ออนาคต โครงการสอนดนตรีและศิลปะการแสดง โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น

การวิจัยนี้เลือกบริการของสถานสงเคราะห์เด็ก 4 ด้าน ได้แก่ การศึกษา การฝึกอาชีพและจัดหางาน สังคมสงเคราะห์ และนันทนาการที่เน้นการเตรียมความพร้อมแก่เด็กให้เติบโตอย่างสามารถพึ่งพาตนเองได้เมื่อถึงวัยพ้นการสงเคราะห์ตามที่กฎหมายกำหนด ทั้งนี้ การเตรียมความพร้อมแก่เด็กให้เติบโตอย่างสามารถพึ่งพาตนเองได้จำเป็นต้องปลูกฝังเด็กให้มีแรงขับใฝ่สำเร็จและก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ซึ่งเป็นลักษณะนิสัยที่สอดคล้องกับคุณลักษณะของอิทธิบาทสี่

3.4 มาตรฐานการปฏิบัติงานด้านการจัดสวัสดิการสังคมขององค์การสวัสดิการสังคม
 สถานสงเคราะห์เด็กเป็นองค์การสวัสดิการสังคมตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ. 2546 ซึ่งกฎหมายกำหนดให้มีการจัดสวัสดิการสังคมตามข้อกำหนดคณะกรรมการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมแห่งชาติว่าด้วยมาตรฐานการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ. 2550 ที่เป็นข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณลักษณะ คุณภาพที่พึงประสงค์และต้องการให้เกิดขึ้น เพื่อใช้เป็นหลักในการส่งเสริมสนับสนุน รับรอง ติดตามประเมินผล และการประกันคุณภาพในการจัดสวัสดิการสังคมขององค์การสวัสดิการสังคม นักสังคมสงเคราะห์ และอาสาสมัคร

ข้อกำหนดคณะกรรมการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมแห่งชาติว่าด้วยมาตรฐานการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ. 2550 (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, <http://law.m-society.go.th/law/module.php?name=search&pg=showchild&do=88%7Ca>, 8 มิถุนายน 2557) ได้ระบุหลักการของมาตรฐานการจัดบริการสวัสดิการสังคม และมาตรฐานการปฏิบัติงานด้านการจัดสวัสดิการสังคมขององค์การสวัสดิการสังคม ดังนี้

3.4.1 หลักการของมาตรฐานการจัดบริการสวัสดิการสังคม มี 4 ประการ ได้แก่

1) การจัดสวัสดิการสังคมต้องปฏิบัติตามกฎหมายซึ่งบัญญัติไว้ในกฎหมาย กฎหมายอนุสัญญา และข้อตกลงที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งไม่ขัดนโยบาย แผน และมาตรฐานการจัดสวัสดิการสังคมตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

2) การจัดสวัสดิการสังคมต้องคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของผู้รับบริการสวัสดิการสังคม การให้ผู้รับบริการสวัสดิการสังคมมีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้อย่างทั่วถึงเหมาะสม และเป็นธรรม โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การรักษาความลับของผู้รับบริการสวัสดิการสังคม สิทธิที่ประชาชนจะต้องได้รับ และการมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการสังคมทุกระดับ

3) การจัดสวัสดิการสังคมต้องคำนึงถึงสาขาของการจัดสวัสดิการสังคม ได้แก่ การบริการทางสังคมทั่วไป การศึกษา สุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย การมีรายได้และการมีงานทำ นันทนาการ และกระบวนการยุติธรรม

4) การจัดสวัสดิการสังคมต้องคำนึงถึงลักษณะหรือรูปแบบและวิธีการในการดำเนินการตามความเหมาะสมในแต่ละพื้นที่ ความต้องการของกลุ่มเป้าหมายและประเด็นปัญหาที่ควรได้รับการป้องกันแก้ไขทั้งในระยะเร่งด่วนและระยะยาว เช่น การส่งเสริม การพัฒนา การพิทักษ์ปกป้องคุ้มครอง การป้องกัน การแก้ไข การสงเคราะห์ และบำบัดฟื้นฟู เป็นต้น

3.4.2 มาตรฐานการปฏิบัติงานด้านการจัดสวัสดิการสังคมขององค์การสวัสดิการสังคม ได้แก่

1) ให้องค์การสวัสดิการสังคมดำเนินการจัดสวัสดิการสังคมให้เป็นไปตามหลักคุณธรรมความโปร่งใส การมีส่วนร่วม ความรับผิดชอบ และความคุ้มค่า

2) ให้องค์การสวัสดิการสังคมดำเนินการจัดองค์กร และการบริหาร การให้บริการ และคุณภาพการให้บริการ ดังต่อไปนี้

(1) การจัดองค์กรและการบริหาร ต้องมีการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ นโยบาย วัตถุประสงค์ ขอบเขต เป้าหมาย สาขาการจัดสวัสดิการสังคม โครงสร้างและกระบวนการบริหารจัดการแผนงาน โครงการ ระบบการพัฒนาบุคลากร ระบบบัญชีและการเงิน ระบบข้อมูลสารสนเทศ

และการประชาสัมพันธ์ ระบบการติดตามประเมินผล อาคารสถานที่ เครื่องมืออุปกรณ์ และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการปฏิบัติงาน โดยยึดหลักธรรมาภิบาล

(2) การให้บริการ ต้องมีการกำหนดรูปแบบและวิธีการในการให้บริการ มีกระบวนการให้บริการที่ชัดเจน และมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กร และสถาบันต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการสังคมอย่างเต็มที่

(3) คุณภาพการให้บริการ ต้องมีการให้บริการที่มีคุณภาพ รวดเร็ว ต่อเนื่องและทันสมัย การตอบสนองต่อความจำเป็นของผู้รับบริการ รวมทั้งเกิดความพึงพอใจของผู้รับบริการ หรือมีประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม

3.5 มาตรฐานส่งเสริมการจัดสวัสดิการสำหรับเด็กในสถานรองรับเด็กของกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ สำนักคุ้มครองสวัสดิภาพหญิงและเด็ก กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการนำสาระสำคัญของพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ.2546 แปลงสู่มาตรฐานส่งเสริมการจัดสวัสดิการสำหรับเด็กในสถานรองรับเด็กของกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ โดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กให้ได้รับการดูแล ปกป้อง คุ้มครองสวัสดิภาพ พื้นฟูและพัฒนา ซึ่งครอบคลุมเด็กในสถานรองรับเด็ก 4 ประเภท ได้แก่ สถานสงเคราะห์ สถานแรกรับ สถานคุ้มครองสวัสดิภาพ และสถานพัฒนาและฟื้นฟู เพื่อให้การจัดบริการในสถานรองรับเด็กมีคุณภาพมาตรฐาน ประกอบด้วย 5 ด้าน ดังนี้

3.5.1 มาตรฐานองค์กรและการบริหารจัดการ ประกอบด้วย 12 องค์ประกอบ ได้แก่

1) ปรัชญา วิสัยทัศน์ พันธกิจและยุทธศาสตร์ 2) โครงสร้างการบริหาร 3) ภาวะผู้นำของผู้บริหาร 4) งบประมาณ ประกอบด้วยองค์ประกอบย่อย คือ (1) มีค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูเด็กต่อคนอย่างเพียงพอตามระเบียบที่กรมกำหนด (2) เงินเดือน ค่าจ้าง และสวัสดิการของบุคลากร 5) การสร้างเครือข่ายการดำเนินงาน 6) การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่างๆ ประกอบด้วยองค์ประกอบย่อย คือ (1) สาระที่ประชาสัมพันธ์ (2) ช่องทางการประชาสัมพันธ์ 7) การจัดบริการวิชาการแก่สังคม 8) การบริหารจัดการความเสี่ยงเพื่อประโยชน์สูงสุดต่อเด็ก 9) การปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพบริการ 10) ระบบสารสนเทศ ประกอบด้วยองค์ประกอบย่อย คือ (1) การจัดทำฐานข้อมูลตัวเด็กอย่างครบถ้วนในระบบคอมพิวเตอร์ (2) การจัดทำสารสนเทศจากฐานข้อมูลเด็ก (3) การป้องกันข้อมูลสูญหาย 11) ข้อมูลเกี่ยวกับกฎหมาย กฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง 12) การรักษาความลับของเด็ก

3.5.2 มาตรฐานบุคลากร ประกอบด้วย 1) การจัดสรรตำแหน่งงานตามความรับผิดชอบ 2) บุคลากรผู้ให้บริการ 3) สัดส่วนของบุคลากรที่ดูแลเด็ก/พี่เลี้ยงเด็ก 4) คุณสมบัติของบุคลากรที่ดูแลเด็ก/พี่เลี้ยงเด็ก 5) การเตรียมความพร้อมของบุคลากร 6) การพัฒนาศักยภาพของบุคลากร 7) การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคลากรด้วยกันและผู้บังคับบัญชา ประกอบด้วยองค์ประกอบย่อย คือ (1) การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชาและบุคลากร (2) การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรและเด็ก

3.5.3 มาตรฐานสภาพแวดล้อม ประกอบด้วย 1) อาคาร สถานที่ 2) สิ่งอำนวยความสะดวกและระบบรักษา ประกอบด้วยองค์ประกอบย่อย คือ (1) ความเพียงพอ (2) การบำรุงรักษา 3) ระบบดูแลความปลอดภัย 4) สภาพแวดล้อม

3.5.4 มาตรฐานบริการและกิจกรรมสำหรับเด็ก ประกอบด้วย 1) บริการสังคมสงเคราะห์ ประกอบด้วยองค์ประกอบย่อย คือ (1) บริการสำหรับเด็กใหม่ทุกราย (2) บริการสำหรับ

เด็กรายเดิมทุกราย (3) case conference (4) การรักษาสีทิวของเด็กในการได้รับการปกป้องคุ้มครองจากบุคคลหรือหน่วยงานภายนอก 2) บริการส่งเสริม/กระตุ้นพัฒนาการเด็ก 3) บริการสุขภาพอนามัย 4) บริการโภชนาการ 5) บริการด้านการศึกษา 6) การสร้างความมีวินัยในตนเอง 7) บริการด้านนันทนาการ 8) กิจกรรมจากบุคคลภายนอกภายใต้พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 9) บริการดูแลเด็กติดเชื้อ HIV+/เอตส์ 10) การคืนเด็กสู่ครอบครัว 11) การคืนเด็กสู่สังคม 12) การประเมินความพึงพอใจของเด็กและผู้ให้บริการต่อการให้บริการขององค์กร

3.5.5 มาตรฐานตัวเด็ก ประกอบด้วย 1) พัฒนาการด้านร่างกาย ประกอบด้วย องค์ประกอบย่อย คือ (1) เด็กปกติ (2) เด็กกลุ่มเสี่ยง (3) เด็กพิเศษ 2) พัฒนาการด้านจิตใจ องค์ประกอบย่อย คือ (1) เด็กอ่อน (2) เด็กโต 3) พัฒนาการด้านสติปัญญา องค์ประกอบย่อย คือ (1) เด็กอ่อน (2) เด็กโต

4. อิทธิบาทสี่

พุทธทาสภิกขุ (2528, น.64-65) จัดอิทธิบาทสี่เป็นธรรมที่เป็นอุปกรณ์การปฏิบัติดับทุกข์ โดยอธิบายว่า อิทธิบาท แปลว่าบาทฐานแห่งความสำเร็จ หมายถึงสิ่งซึ่งมีคุณธรรม เครื่องบรรลุนิติความสำเร็จที่ตนประสงค์ บุคคลที่ปฏิบัติอิทธิบาทสี่ย่อมประสบความสำเร็จในสิ่งที่ไม่เหลือวิสัยของมนุษย์ แม้ความดับทุกข์โดยสิ้นเชิง ที่เรียกว่า นิพพาน แต่มีปัญหาอยู่ที่คนจะสามารถเจริญอิทธิบาทสี่ได้มากถึงหรือไม่ อยู่ที่วิสัยของใครทำให้เขาเจริญอิทธิบาทสี่ได้มากเท่าใด เขาย่อมได้รับผลเต็มกำลังของอิทธิบาทนั้น มีพระพุทธานุชาตินัยอันอยู่ในหลายแห่งว่า การตรัสรู้ของบุตรสัมมาสัมโพธิญาณของพระพุทธเจ้าสำเร็จได้โดยมีอิทธิบาทสี่เป็นประธานแห่งการกระทำ อิทธิบาทสี่จึงเป็นอุปกรณ์อันขาดเสียไม่ได้ในความสำเร็จในทุกชนิดทั้งเพื่อการดับทุกข์และการประกอบประโยชน์ในทางโลกได้อย่างดี โดยเท่าเทียมกัน

อิทธิบาทสี่จึงมิใช่ใช้เพื่อสำเร็จทางธรรมหรือบรรลุนิพพานเท่านั้น ยังสามารถใช้เพื่อการประกอบกิจการงานอาชีพ การเรียน และกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตมนุษย์ ดังที่พุทธทาสภิกขุ (2540, น. 184-185) อธิบายว่า อิทธิบาท แปลว่า ความสำเร็จ และ บาท แปลว่า ฐานหรือที่ตั้ง เมื่อนำสองคำมารวมกันเป็น อิทธิบาท แปลว่า รากฐานของความสำเร็จหรือที่ตั้งของความสำเร็จ อิทธิบาทเป็นธรรมหรือเป็นโพธิปักขิยธรรม คือธรรมที่เป็นฝักใฝ่เพื่อการบรรลุผล นิพพาน เมื่อเอามาใช้ในการทำมาหากิน ทำไร่ ทำนา ก็ใช้ได้ คือมี ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา จะทำอะไรก็ต้องมีความรักที่จะทำ มีความเพียรที่จะทำ มีความเอาใจใส่ในสิ่งที่จะทำ ทำการค้นคว้าวิจัยอยู่เสมอในสิ่งนั้น จะทำนา ค้าขาย หรือจะทำงานอะไรก็สำเร็จทั้งนั้น ดังนั้น อิทธิบาทเป็นธรรมประเภทเครื่องมือกลางๆ ที่จะเอาไปใช้ทำอะไรก็ได้ แล้วสำเร็จตามที่ต้องการ

สาระของอิทธิบาทที่ปรากฏในธรรมนุญชีวิต โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2549, น.40) เรื่อง คนประสบความสำเร็จ (ชีวิตที่ก้าวหน้าและสำเร็จ) อธิบายความหมายที่สอดคล้องกันว่า อิทธิบาทถือเป็นธรรมให้ถึงความสำเร็จ มี 4 ข้อ คือ ฉันทะ มีใจรัก คือ พอใจจะทำสิ่งนั้น และทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจหรืองานที่ทำ มีใจสักว่าทำพอให้เสร็จๆ หรือเพียงเพราะอยากได้รางวัลหรือผลกำไร วิริยะ พากเพียรทำ คือ ขยันหมั่นประกอบ หมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดอ้อย ก้าวไปข้างหน้าจนกว่าสำเร็จ จิตตะ

เอาใจฝักใฝ่ คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยจิตใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ ทำกิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ และวิมังสา ใช้ปัญญา สอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลย บกพร่องขัดข้อง เป็นต้น ในสิ่งที่ทำนั้นโดยรู้จักทดลอง วางแผน วัตถุประสงค์ วิถีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น เพื่อจัดการและดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป หลักความสำเร็จแห่งอิทธิบาทกล่าวง่ายๆ คือ รักงาน สู้งาน ใส่ใจงาน และทำงานด้วยปัญญา

อิทธิบาทสี่จึงเป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จอย่างมีคุณภาพไม่ใช่สักแต่ทำให้เสร็จรอดพ้นไปเท่านั้น ดังที่พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2556, น.61-62) อธิบายว่า อิทธิบาทสี่ หมายถึงคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่ปรารถนา มี 4 ประการ ได้แก่ ฉันทะ คือ ความพอใจใฝ่รักสิ่งที่จะทำ นั่นคือความรักงานและรักจุดหมายของงาน 1) ฉันทะเป็นแรงจูงใจสำคัญที่ก่อให้เกิดการกระทำ แบ่งเป็นธรรมฉันทะคือความใฝ่ดีมีอุดมคติ และกัตตักมยตาฉันทะคือความใฝ่ทำกิจมุ่งผลสัมฤทธิ์ของงานโดยตลอด 2) วิริยะเป็นความขยันหมั่นเพียรและความเข้มแข็งกล้าหาญในการเผชิญความยากลำบาก ฉันทะมักเกื้อหนุนให้เกิดวิริยะ นั่นคือเมื่อบุคคลพอใจกิจพอใจกิจการใด ก็จะมีรู้สึกขยันขันแข็งไม่ทอดทิ้งในการทำกิจการนั้นแม้จะมีอุปสรรคมากก็ตาม 3) จิตตะเป็นความคิดจดจ่อหรือฝักใฝ่อยู่ในงานที่ทำ ใฝ่คิดเรื่องงานนั้นสม่ำเสมอ มีความคิดจดจ่อแน่วแน่อยู่ในงาน เมื่อทำงานก็จดจ่อกับงานนั้นทั้งวันทั้งคืนจนลืมเอาใจใส่เรื่องอื่น บางครั้งทำงานจนลืมพักผ่อน 4) วิมังสาเป็นความไตร่ตรองหรือหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญหาเหตุผลมีการวางแผนก่อนลงมือทำกิจการใดๆ เมื่อเกิดปัญหาขึ้นก็รู้จักพิจารณาหาหนทางแก้ไข

4.1 องค์ประกอบของอิทธิบาทสี่ อิทธิบาทสี่ประกอบด้วยธรรมะ 4 ประการ ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ในงานวิจัยนี้จะใช้คำอธิบายของ พร มลิตทอง (2551, น.9-41) ใน อิทธิบาท ๔ ซึ่งเป็นหนังสือสอนพระพุทธศาสนาแก่เด็ก ได้รับพระราชทานรางวัลชั้นที่ 1 ในการประกวดประจำปี พ.ศ. 2479 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานเนื่องในงานพระราชพิธีวิสาขบูชา พุทธศักราช 2479 และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทาน มีรายละเอียด ดังนี้

4.1.1 ฉันทะ คือ ความพอใจ ได้แก่ ความรักใคร่ ความชอบใจ ในสิ่งที่ตนเห็นด้วยปัญญาว่าเป็นคุณเป็นประโยชน์แก่ตน และไม่ทำให้คนอื่นต้องเสียหายเดือดร้อน คุณข้อนี้เป็นความเบื้องต้น ชักนำทำให้คนลงมือประกอบกิจการเพื่อให้ถึงสิ่งที่ตนประสงค์ด้วยความสมัครและเปลितเปล็นใจ เมื่อคนประสงค์ในสิ่งใดจำต้องผูกความพอใจรักใคร่ให้เกิดให้มีขึ้นในสิ่งนั้นก่อน เพราะความประสงค์ของคนจะสำเร็จได้ก็ด้วยกระทำตามที่ตนประสงค์มีฉันทะนั้นย่อมสำเร็จไม่ได้

ความพอใจมี 2 ความหมาย ได้แก่ ฉันทะเป็นความพอใจใฝ่ดี และทำตามอำเภอใจ เป็นความพอใจที่ไม่ใช่ความดี เพราะถือความเห็นส่วนตัวเป็นใหญ่ มิได้ถือความถูกต้องความควร หากเป็นเด็กก็ไม่เชื่อฟังคำแนะนำตักเตือนจากผู้ใหญ่ ซึ่งโดยมากเป็นเหตุให้เกิดความเดือดร้อนเสียหาย ดังนั้นเมื่อเป็นเด็กต้องเชื่อฟังคำพ่อแม่ครูบาอาจารย์ที่วักกล่าวสั่งสอน ถึงจะพอใจในการเล่นก็ต้องพยายามละเลิกความพอใจในการเล่นเสีย เพราะการเล่นทำให้เสียเวลาเรียน ไม่เป็นประโยชน์แก่ตัวเด็ก รังแต่จะให้เป็นคนโง่เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ดังนั้นเด็กจึงควรปลูกความพอใจในการเล่าเรียนหาวิชาความรู้ โดยคิดให้เห็นคุณประโยชน์ของวิชาความรู้ว่าจะเชิดชูตนให้เป็นคนฉลาด สามารถทำกิจกรรมที่ทำให้

เกิดความสุขความเจริญ เป็นทางให้ได้เกียรติยศชื่อเสียง จึงจะเกิดฉันทะ คือ ความพอใจใฝ่ดีในการเล่าเรียน เด็กจึงจะสามารถเรียนด้วยความสนุกและเพลิดเพลินใจ

ความพอใจที่ไม่ใช่ความดีหรือทำตามอำเภอใจ เป็นความอยากเอา อยากเป็น อยากไม่ให้สิ่งที่ตนกำลังเอา กำลังเป็นอยู่นั้นสูญหายหรือหลุดลอยไป เรียกโดยภาษาบาลีว่า *ตัณหา* (พุทธทาสภิกขุ, 2549, น.54-55) ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2556, น.975, 977-979, 938-984, 989) อธิบายเปรียบเทียบระหว่างต้นหากับฉันทะ ดังนี้

ตัณหา คือ ความต้องการที่ไม่ดี เป็นอกุศล เป็นแรงจูงใจในการเสพ ความอยากเสพอยากได้ อยากเอาเข้ามาให้แก่ตัว เอามาบำเรอตัว อยากให้ตัวเป็น เป็นความพอใจอยากเอาแต่สิ่งที่ชอบใจ อยากให้ตัวได้ ให้ตัวเสพ ให้ตัวร่อย ให้ตัวโก้ ให้ตัวโอ ให้ตัวพอง ให้ตัวยิ่งใหญ่ และอะไรที่ไม่ชอบก็ชดตาชดใจ ไม่อยากเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ อยากจะให้ตัวพ้นไป อยากจะทำลาย หรือกำจัดเสีย ตัณหามุ่งเวทนา ต้องการสิ่งสำหรับเอามาเสพสวैयाเวทนา หรือสิ่งที่จะปรนปรี้อตัวตน เป็นความต้องการเพื่อตนเอง ตัณหาอาศัยอวิชชาคอยหล่อเลี้ยงและให้โอกาส พัวพันเกี่ยวเนื่องอยู่กับเรื่องตัวตน เอาอัตตาเป็นศูนย์กลาง นำไปสู่ปริเยสนา หรือการแสวงหา ในที่สุดชีวิตจะแยแสเอาดีไม่ได้

ฉันทะ คือ ความอยาก ความต้องการที่ดี เป็นกุศล เป็นความพอใจ ความยินดี ความชอบ ความชื่นชม ความอยาก ความปรารถนา ความต้องการ ความใฝ่ ความรัก ความใคร่ ในฝ่ายดีงาม ความชื่นชมยินดีในความดีงามสมบูรณ์ของสิ่งนั้นๆ อยากให้สิ่งนั้นๆ อยู่ในภาวะที่ดีงามสมบูรณ์และอยากทำให้มันดีงามสมบูรณ์เต็มตามสภาวะของมัน เป็นความต้องการเพื่อความดีงามสมบูรณ์ของสิ่งนั้นๆ เอง ฉันทะมุ่งประสงค์อสังขัตตคือตัวประโยชน์ (หมายถึงสิ่งที่มีคุณค่าแท้จริงแก่ชีวิต คล้ายกับที่ปัจจุบันเรียกว่า คุณภาพชีวิต) จึงต้องการความจริง สิ่งที่ดีงาม หรือภาวะที่ดีงามต้องการทำให้ดีงามสมบูรณ์เต็มสภาวะ ฉันทะที่เกิดสืบเนื่องมาจากปัญญา จะจูงใจให้กระทำ เพราะพอใจผลดีหรือภาวะดีงามที่จะเกิดมีขึ้นจากการกระทำนั้น ยิ่งทำยิ่งเห็นผลดี คือภาวะดีงามเพิ่มพูนก้าวหน้าขึ้น ก็ยิ่งพอใจ และยิ่งพอใจ ก็ยิ่งทำ ทำจนกว่าภาวะดีงามนั้นจะเต็มเปี่ยมบริบูรณ์ เป็นการกระทำที่พอดีกับวัตถุประสงค์ ฉันทะ ความอยากที่ดี ซึ่งจำเป็นสำหรับการปฏิบัติธรรม และต้องใช้ในการพัฒนามนุษย์ เป็นแรงจูงใจของมนุษย์ได้ทุกอย่าง เป็นธรรมข้อแรกในอิทธิบาท

4.1.2 วิริยะ คือ ความเพียร ได้แก่ ความพยายาม ความบากบั่น และความก้าวหน้าไปข้างหน้า ไม่ถอยหลัง มีลักษณะหมั่นขยันกล้าหาญไม่ย่อท้อ เรียกว่า ขยันหมั่นเพียร ซึ่งเป็นคุณที่ทำให้คนประกอบกิจการงานจนสำเร็จ ถึงจะมีฉันทะแต่ขาดความเพียรพยายามที่จะกระทำในสิ่งที่จะยังให้เกิดความสำเร็จ ความสำเร็จย่อมไม่บังเกิด

ความประสงค์ของคนมิใช่จะสำเร็จได้เพียงด้วยความคิดความนึกอย่างเดียว ต้องลงมือกระทำตามที่ตนคิดนึกด้วย จึงจะสำเร็จสมประสงค์ได้ ถ้าประสงค์จะเป็นคนมั่งมีทรัพย์สินเงินทอง และมีความพอใจรักใคร่ในทรัพย์สินเงินทอง แต่ไม่ทำการงานให้ได้ทรัพย์สินเงินทองนั้น ก็จะเป็นคนมั่งมีทรัพย์สินเงินทองไม่ได้ ถ้าประสงค์จะเป็นคนฉลาดมีวิชาความรู้ และพอใจรักใคร่ในวิชาความรู้ แต่ไม่เพียรพยายามเล่าเรียนที่จะให้ได้วิชาความรู้ ก็จะเป็นคนฉลาดมีวิชาความรู้ไม่ได้ ดังนั้น ฉันทะเป็นความพอใจซึ่งเป็นเพียงความนึกคิดที่จะให้ลงมือกระทำกิจการตามที่ประสงค์เท่านั้น แต่ ณ เวลาลงมือกระทำอาจมีความขัดข้องเข้ามากีดกัน ความขัดข้องอย่างสำคัญคือความเกียจคร้าน คนทุกคน

ถ้ามีความเกียจคร้านแล้ว แม้ประกอบกิจการใดก็ไม่สำเร็จสมประสงค์ได้ ต่อเมื่อไม่มีความเกียจคร้าน เพียรพยายามกระทำไป จึงจะได้สำเร็จสิ่งที่ตามประสงค์

เด็กได้พบเห็นอะไรในโลกน้อยย่อมจะรู้จักผิดชอบชั่วดีน้อย เมื่อได้รับการพร่ำสอนว่า อะไรดี อะไรชั่ว อะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ เมื่อเด็กรู้แล้วก็มีความที่ควรต้องใช้ความเพียรพยายามลงมือกระทำความดี สิ่งที่ถูกควร คือ ใช้ความเพียรในการละชั่วประพฤติดี ในการเล่าเรียนหาวิชาความรู้ ในการประกอบกิจการมาหากิน เด็กจึงจะเติบโตเป็นคนดี

เพียรละชั่วประพฤติดี หมายความว่า การใดชั่ว ทำแล้วจะให้เกิดความเดือดร้อนเสียหาย แก่ตนและคนอื่น ต้องพยายามละการนั้น อย่าทำ แต่ถ้าเป็นการดีมีแต่จะให้เกิดประโยชน์และความสุข ทั้งคนอื่นก็ไม่เดือดร้อนเสียหาย ต้องเร่งพยายามทำการนั้น ความเพียรละเว้นความชั่วในเบื้องต้น คือ การประทุษร้ายชีวิตและร่างกายคนอื่นและสัตว์ การลักทรัพย์สินของคนอื่น การล่วงประเวณีในลูกเมียตัวของคนอื่น การพูดคำเท็จทำให้คนอื่นเข้าใจผิด การกินเหล้าเมายา หากละเว้นความชั่วเหล่านี้ได้เรียกว่าเป็นคนมีศีล ส่วนความดีที่ควรเพียรพยายามทำ ได้แก่ มีความรักใคร่สงสารปรารถนาให้คนอื่นและสัตว์อื่นมีความสุขและพ้นทุกข์ ทำมาหากินในช่องทางที่ชอบ ยินดีแต่ในคุ้มครองของตนเอง มีความสัตย์จริง ทำการงานด้วยความระมัดระวังรอบคอบ การทำดีเหล่านี้เรียกว่าเป็นคนมีธรรม

เพียรเล่าเรียนหาวิชาความรู้ต้องอาศัยการฟังก่อน หมั่นฟังย่อมได้ประโยชน์ ได้แก่ ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง สิ่งใดที่เคยฟังแต่ยังไม่ชัดเจนเข้าใจชัดขึ้น ทำให้หายเคลือบแคลงสงสัย ทำความเห็นให้ถูกต้องตรงตามความเป็นจริง ใจผ่องใสห่างจากความคิดฟุ้งซ่าน เมื่อฟังแล้วนำมาคิดตรึกตรองจึงจะได้ความเข้าใจแจ่มแจ้ง หากคิดตรึกตรองแล้วไม่สามารถเข้าใจ ต้องหมั่นไต่ถามครูอาจารย์ หรือผู้มีความรู้ เมื่อเข้าใจแล้วต้องหมั่นขិតเขียน ความจดจำจึงจะมั่นคงและกว้างขวางขึ้น กระบวนการดังกล่าว คือ สุ จิ ปุ ริ สุคือหมั่นฟัง จิคือหมั่นคิด ปุคือหมั่นถาม ริคือหมั่นเขียน

เด็กยังไม่มีหน้าที่ทำมาหากินแต่มีหน้าที่การงานในบ้าน ต้องช่วยช่วยพ่อแม่ทำงาน บ้านเล็กน้อยในเวลากลับจากโรงเรียนหรือในวันหยุดเรียน

4.1.3 จิตตะ คือ เอาใจใส่ ได้แก่ ความเอาใจใส่ในสิ่งนั้นไม่วางธุระ ไม่ละเลย เพิกเฉย มีความผูกพันมั่นหมายในสิ่งนั้น คนทุกคนเมื่อประกอบกิจการใดถ้ามีได้เอาใจฝักใฝ่ในกิจการนั้น แม้จะมีความพอใจใคร่ใคร่และความเพียรพยายาม ย่อมยากที่จะให้กิจการนั้นสำเร็จ ต้องมีความเอาใจใส่มาประกอบจึงจะสำเร็จ

ใจของคนนี้คิดหมกหมุ่นในอารมณ์ใดเรียกว่ามีใจฝักใฝ่ในอารมณ์นั้น ถ้าฝักใฝ่ในอารมณ์ที่ไม่ใช่ธุระอันควรเรียกว่าใจคอกฟุ้งซ่าน คนที่ใจคอกฟุ้งซ่านไม่ฝักใฝ่ในกิจการงานของตน คือไม่เอาธุระการงานเป็นอารมณ์ ใจย่อมห่างเหินละเลยเพิกเฉยต่อธุระการงานนั้น เรียกว่าเป็นคนทอดธุระ ถึงกระทำกิจการอันใดก็ย่อมจะไม่สำเร็จสมประสงค์

เรื่องที่สำคัญจะพาใจเด็กให้เสียการเรียนคือการเล่น เมื่อเติบโตเป็นหนุ่มสาวต้องระวัง อย่าฝักใฝ่ความเจ้าชู้ เหล้า การพนัน คบเพื่อนชั่ว เรียกว่าอบายมุข แปลว่าทางแห่งความเสื่อมใจคนติดได้ง่ายที่สุด พอตีแล้วจะตัดใจมิให้ลุ่มหลงมัวเมาก็ยาก อบายมุขเมื่อแรกประพฤติ มีรสหวานอร่อยนัก ติดอกติดใจกันทุกคน แต่เป็นพิษเผ็ดร้อนในภายหลัง ทำให้ผู้ประพฤติได้รับความทุกข์ยากถึงกับเดือดร้อนลำบาก อบายมุขก็เหมือนยาพิษเคลือบน้ำตาล แม้จะมีรสหวานในตอนต้นแต่เป็น

อันตรายแก่ชีวิตในตอนหลัง ไม่มีประโยชน์อย่างใด ใครเอาใจฝักใฝ่อบายมุขก็เท่ากับกินยาพิษที่เคลือบน้ำตาล ใครไปนิยมยินดี เป็นต้องเสื่อมเสียทุกคน เสียการเรียน การงาน อนาคต จะหาความเจริญไม่ได้เลย

เด็กในความปกครองของพ่อแม่ก็ควรเอาใจฝักใฝ่การเล่นหาความรู้ให้มากที่สุด จะได้เป็นคนฉลาดมีความรู้ดี ไม่ต้องลำบากด้วยการทำมาหากิน และเอาใจใส่งานบ้านงานเรือน เล็กน้อยที่พอจะช่วยได้ อย่าให้ต้องถูกเตือนถูกว่า ก็จะได้ชื่อว่าเป็นเด็กดี หากมีฝักใฝ่การเล่น ต้องให้พ่อแม่คอยตักเตือนว่ากล่าว เตือนร้อน ร้าคาญ ก็ได้ชื่อว่าเด็กไม่ตี ไม่น่ารัก ไม่น่าเอ็นดู

4.1.4 วิมังสา คือ หมั่นตรึงตรอง ได้แก่ ความหมั่นพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น หมั่นพิจารณาพิเคราะห์ ใคร่ครวญสอบสวนให้เห็นเหตุผลต้นปลายในกิจการที่ตนประกอบโดยแจ่มแจ้งว่าเมื่อทำเหตุลงไปเบื้องต้นอย่างนี้แล้ว ผลเบื้องปลายจะเป็นอย่างไร หรือเมื่อได้เห็นผลแล้วตรึงตรองพิจารณาให้เห็นว่าผลเป็นอย่างนี้เพราะเหตุเป็นอย่างไร วิมังสาทำให้เข้าใจในทางได้ทางเสีย ทางดีทางไม่ดี ทางควรทางไม่ควร จะได้รู้จักเลือกกระทำแต่ในทางดีทางควร โดยถูกต้องไม่ผิดพลาด ซึ่งจัดว่าเป็นความฉลาดอย่างยอดเยี่ยม

การประกอบกิจให้เกิดผลตามที่ตนประสงค์ จะต้องหมั่นตรึงตรองเหตุผลต้นปลายในกิจการนั้น เพราะการพิจารณาตรึงตรองเหตุผลย่อมมีความเข้าใจในกิจการที่ตนประกอบ ทำให้เข้าใจหาอุบายมากระทำหรือตัดแปลงที่จะทำให้สำเร็จสมประสงค์ได้ เหตุกับผล ต้นกับปลายย่อมเกิดขึ้นตรงกัน คือ ถ้าเหตุดีผลที่ตามมาก็ดี เหตุไม่ดีผลที่ตามมาก็ไม่ดี เป็นอย่างนี้เสมอไปไม่คลาดเคลื่อนเป็นอย่างอื่น ดังนั้น ถ้าประกอบกิจการดีผลที่ได้รับก็ดี ถ้าประกอบกิจการไม่ดีผลที่ได้รับก็ไม่ดี ใช้ได้กับทั้งความประพฤติ การเล่าเรียน การหาวิชาความรู้ และการทำมาหากิน ให้นึกเสมอว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว

การที่สามารถเข้าใจเหตุผลต้นปลายได้จะต้องอาศัยความเข้าใจเป็นสำคัญ เป็นความเข้าใจที่ต่างจากความรู้อย่างเข้าใจ แต่หมายถึงความรู้ที่กระจ่างแจ่มแจ้งชัดเจน คือรู้ตลอด รู้ลึกซึ่ง ล้ำพียงความรู้ถ้าไม่เข้าใจก็ยังไม่รู้ ถึงใช้ได้ดีก็ยังไม่ดี ดังนั้นถ้าเด็กประสงค์จะเล่าเรียนให้มีความรู้ในสิ่งใดจะต้องพยายามเรียนให้เข้าใจ คือให้รู้กระจ่างแจ่มแจ้งชัดเจนในสิ่งนั้น จึงจะสำเร็จประโยชน์ได้ดี

4.2 กลไกของอิทธิบาทสี่ให้เกิดการกระทำ เริ่มด้วยต้องมีความรู้ว่าเป็นอะไร เมื่อรู้ก็ต้องเลือก ตัดสินใจ ตัดสินใจว่าการตกลงตัดสินใจหรือตัวเจ้าของอำนาจตัดสินใจ ซึ่งเป็นตัวบ่งการหรือสั่งการ เรียกว่าเจตนา เจตนาที่มีแรงจูงใจให้เลือกตัดสินใจ โดยทำตามแรงจูงใจนั้น แรงจูงใจนี้ก็คือความอยาก ความอยากก็มาจากความชอบใจและไม่ชอบใจ ความอยากที่ชอบใจหรือไม่ชอบใจแล้วจะเอาหรือไม่เอา เรียกว่า ตัณหา สรุปล การกระทำมีปัญหาช่วยบอกช่วยส่องสว่างให้ความรู้ ตัณหาอยากจะทำหรือไม่เอาอะไร เจตนาสั่งให้ชีวิตร่างกายเคลื่อนไหวทำตามนั้น แต่เพื่อให้มีชีวิตตั้งงามสุขสมบูรณ์ มีเพียงปัญญาที่ว่าคืออะไรยังไม่พอ ต้องรู้ลึกว่าจะทำอย่างไรให้ชีวิตมีความตั้งงามสมบูรณ์มีความสุขจริง คือ รู้ว่าอะไรมีคุณมีโทษอย่างไร มองเห็นเหตุปัจจัยในกาลทั้งใกล้ทั้งไกล ว่าทำอะไรไป ในระยะสั้นได้ผลอันนี้แล้ว ต่อไปในระยะยาวจะมีผลอันนั้นตามมามาก รู้เข้าใจเหตุผลว่าทำไมจึงควรทำอันนี้แบบนี้ ทำไมจึงไม่ควรทำอันนั้นอย่างนั้น รู้ว่าถ้าไปเที่ยวมั่วที่สถานอบายมุข จะสนุกสนานเฉพาะหน้า แต่ในเวลายาวไกล ทั้งร่างกายของตัวและพ่อแม่ครอบครัวตลอดไปจนถึงสติปัญญาจะย่ำแย่ทั้งหมด ส่วนในทางตรงข้าม ถ้ายอมงดสนุก ไปเรียนวิชาทำกิจกรรมทักษะ จะขี้เกียจไม่ได้ ต้องขยันและเหนียวบ้าง

แต่นานไปเราจะได้พัฒนาทุกด้าน และทุกอย่างก็จะดีขึ้นสำหรับชีวิต ปัญญาจริงว่าอะไรดีหรือไม่ดี อะไรเป็นคุณเป็นประโยชน์ อะไรมีโทษ รู้เหตุผล รู้จักพิจารณาแยกแยะสืบสาว มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งทั้งหลาย แล้วปัญญาก็เปิดช่องทางหาข่าวสารข้อมูล พร้อมทั้งมองเหตุผลและความสัมพันธ์ อิงอาศัยกันของสิ่งทั้งหลาย ตรงนี้แหละที่มีความอยากหรือความต้องการที่ประณีต คือ ความใฝ่ดี ได้แก่ ความต้องการให้ชีวิตดีงาม ดำเนินไปอย่างถูกต้อง มีความสุขที่แท้จริงยั่งยืน ให้ชีวิตมีคุณสมบัติทุกอย่างถูกถ้วนสมบูรณ์อย่างที่มีนควรจะมีจะเป็นไปได้ และไม่เฉพาะชีวิตของตนเท่านั้น ไม่ว่าจะไปพบพาสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับอะไรก็อยากให้สิ่งนั้นดีงามสมบูรณ์เต็มตามสภาวะที่ควรจะเป็นของมัน แล้วก็ไม่ใช่แค่อยากให้มันดีงามสมบูรณ์เท่านั้น แต่อยากทำให้มันดีงามสมบูรณ์เต็มสภาวะของมันด้วยความอยากความต้องการนี้ คือ ฉันทะ ซึ่งก่อตัวขึ้นจากโยนิโสมนสิการ คือความรู้จักคิดหรือคิดถูกวิธี คิดตามสภาวะและเหตุผล เป็นภาวะกลางๆ ของธรรม ไม่ผูกพันกับอดีต เลิกใช้ตัณหาโดยสร้างปัญญา ปลุกฉันทะขึ้นแทน และนำไปสูุ่ตสาหะ หรือวิริยะ คือทำให้เกิดการกระทำ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2556, น.972-974, 989)

4.3 กลไกของอิทธิบาทสี่ในการสู่ความสำเร็จ เริ่มจากฉันทะแรงจูงใจในการศึกษาและสร้างสรรค์ ซึ่งมากับความรู้ การเรียนรู้ พอได้ความรู้ ก็จะเกิดความอยากรู้อย่างยิ่งขึ้นไปว่าอะไรเป็นอะไร พอได้สนองความอยากรู้ก็เกิดความสุข เป็นความสุขจากการสนองความใฝ่รู้ ยิ่งกว่านั้น พอรู้ว่าอะไรเป็นอะไร เขาจะแยกได้ว่า สิ่งนี้อยู่ในสภาวะที่ควรจะเป็นไหม ปัญญาที่รู้ที่แยกได้จะก่อให้เกิดความอยากหรือความต้องการสืบเคลื่อนก้าวหน้าไปอีกขั้นหนึ่ง ความรู้ทำให้เราแยกหรือจำแนกได้ ก็เกิดความต้องการใฝ่ดี และก้าวไปสู่พฤติกรรมในการกระทำเพื่อให้ดี ตอนนี้อยู่ที่พฤติกรรมเพื่อให้ดีก็เกิดขึ้น ถ้าเด็กคนไหนเกิดฉันทะ เกิดความใฝ่รู้ เกิดความใฝ่ดี เกิดความใฝ่จะทำได้ หรือเกิดความใฝ่สร้างสรรค์ขึ้นแล้ว มั่นใจได้เลยว่าเด็กคนนั้นจะพัฒนาแน่ เพราะแสงเงินแสงทองมาแล้ว จึงเรียกว่า รุ่งอรุณของการศึกษา พอเกิดฉันทะ พระพุทธเจ้าตรัสว่า นี่คือ แสงเงินแสงทองของชีวิตที่ดีงาม เป็นรุ่งอรุณของการศึกษา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2554, น.53-56)

ความเพียรพยายามจำเป็นต้องอาศัยจิตใจที่มั่นคงอยู่กับความต้องการจึงจะสามารถกระทำการให้สำเร็จได้ ซึ่งเรียกว่า จิตตะ ดังที่พุทธทาสภิกขุ (2528, น.65) อธิบายว่าจิตตะหมายถึงความไม่ทอดทิ้งสิ่งนั้น ไปจากความรู้สึกของตัว ทำสิ่งซึ่งเป็น วัตถุประสงค์ นั้นให้เด่นชัด อยู่ในใจเสมอ คำนี้ รวมความหมาย ของคำว่า สมาธิ อยู่ด้วยอย่างเต็มที่ ดังนั้นจึงสามารถกล่าวได้ว่า จิตตะ ก็คือสมาธิ ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2554, น.47) อธิบายว่า สมาธิ แปลว่าจิตตั้งมั่น คือจิตที่อยู่กับสิ่งที่ต้องการได้ตามต้องการ ถ้าจิตไม่มีสมาธิ มันก็ไม่อยู่กับสิ่งที่ต้องการ หรืออยู่กับสิ่งที่ต้องการไม่ได้ตามต้องการ

ความหมายที่แท้จริงของสมาธิไม่ใช่เพียงความตั้งใจมั่นแน่วแน่ จิตที่สงบ จิตที่บริสุทธิ์ ไม่ใช่สงบนิ่งอยู่เฉยๆ หรือความสงบเงียบ แต่ความหมายอันแท้จริงของสมาธิ คือการที่ผู้ปฏิบัติสามารถบังคับจิตใจของตัวเองได้ในสภาพที่จะใช้ให้เป็นประโยชน์มากที่สุดตามที่ตนต้องการ สมาธิมีความมุ่งหมายถึง การบังคับจิต สามารถบังคับจิตให้ตั้งอยู่ในสภาวะที่พร้อมที่สุด ที่จะทำการงานในทางจิต จิตตั้งมั่นพร้อมที่จะปฏิบัติงาน การทำจิตนั้นให้เหมาะสมที่จะให้ทำการงานทางจิต เป็นการบังคับจิตฝึกฝนจิต หรืออบรมจิต หรืออะไรก็ตามแต่ ให้จิตอยู่ในลักษณะที่พร้อม ที่มีสมรรถภาพถึงที่สุด ในการที่จะปฏิบัติหน้าที่ทางจิต จิตที่สมควรแก่การทำงานจึงจะเป็นจิตที่เป็นสมาธิ (พุทธทาสภิกขุ, 2549, น.

106) จิตสมาธิมีคุณสมบัติ คือ มีพลัง สงบสบายมีความสุข และใสมองเห็นอะไรๆ ชัดเจน ประโยชน์จากสมาธิ คือ ช่วยให้ความเข้มแข็งพร้อมที่จะเดินทางต่อไป จะต้องส่งต่อผลจากสมาธิให้ปัญญามารับช่วงทำงานเดินทางต่อไป (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2554, น.63)

พุทธทาสภิกขุ (2549) อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างสมาธิกับปัญญา ว่า ต้องมีสมาธิจึงจะมีปัญญา ต้องมีปัญญาก็จะมีสมาธิ คือ การที่จะมีสมาธิให้เป็นสมาธิเป็นเรื่องของปัญญา คือ อย่างน้อยต้องมีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับลักษณะอาการต่างๆ ของจิตว่าจะบังคับมันอย่างไร จึงจะเกิดสมาธิขึ้นมาได้ ในทางตรงข้ามคนเรารู้อะไรมีคุณอย่างไร อะไรดี อะไรมีโทษอย่างไร จึงอยากทำ อะไรดีๆ และมีปัญญาทำไปให้ได้ดังที่ต้องการ ดังนั้นปัญญาทำให้มีสมาธิ เมื่อมีสมาธิมากขึ้นปัญญาก็ยิ่งมีกำลังมากขึ้นตาม มันส่งเสริมซึ่งกันและกันไปในตัว กลับไปกลับมามากน้อยในตัว ช่วยเหลือเกื้อกันและกัน (น.123-124)

พระพุทธเจ้าตรัส “เมื่อจิตเป็นสมาธิแล้วค่อยเห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง” (พุทธทาสภิกขุ, 2549, น.119)

ปัญญา คือ กระบวนการพัฒนาความรู้ความเข้าใจ ที่ไม่ใช่คิดโดยเหตุผลเท่านั้น แต่เป็นความรู้กระจ่างแจ้งที่มาจากประสบการณ์เรื่องนั้นๆ ดังที่พุทธทาสภิกขุ (2549) อธิบายว่า ปัญญา คือ ความรู้ความเข้าใจอันถูกต้องและสมบูรณ์ที่สุดในสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริงและโดยสมบูรณ์ *ความเข้าใจ* อาศัยการคิด การคำนวณตามหลักวิทยาศาสตร์ หรือตรรก คือการใช้เหตุผล หรือตามวิธีของปรัชญา คือการอนุมานเอาตามเหตุผลๆ *ความเห็นแจ้ง* เป็นสิ่งที่เราได้ซึมซาบมาแล้ว ด้วยการผ่านสิ่งนั้นๆ มาแล้วด้วยตนเอง หรือด้วยการบ่มจิตใจให้เกี่ยวเนื่องอยู่กับสิ่งนั้น ด้วยการพิจารณาจนเกิดเป็นความรู้สึกในใจขึ้นมาจริงๆ ไม่ใช่ด้วยเหตุผล ต้องเป็นการรู้แจ้งเห็นจริงด้วยใจจริงๆ ด้วยการผ่านสิ่งนั้นๆ ไปแล้ว โดยวิธีใดวิธีหนึ่ง ที่เรียกว่าผ่านสิ่งนั้นๆ ไปแล้ว ภาษาอังกฤษใช้คำว่า *experience* หมายถึง ความรู้สึกด้วยใจจริงในสิ่งที่ได้ผ่านไปแล้ว จนฝังใจแน่น ไม่อาจลืมเลือนได้ (น.108-109) และอธิบายเพิ่มเติมว่า ผู้ที่ปฏิบัติปัญญาตามหลักของธรรม จะอาศัยความรู้สึกในใจจริง ที่เคยมี เคยเป็น เคยผ่านมาแล้วแต่หนหลังในชีวิตของเราเองเป็นเครื่องพิจารณาที่สำคัญ หรือแม้จะเทียบเคียงด้วยเหตุผลก็ต้องใช้เหตุผลโดยเอาสิ่งที่ได้ผ่านมาแล้วแต่หนหลังมาเป็นเหตุผล ปัญญาชนิดออกผลแก่จิตใจในขณะนั้น ก็สามารถเข้าใจสิ่งนั้นตามที่เป็นจริง ที่เรียกว่ากระจ่างแจ้ง ไม่ใช่เป็นความรู้ความเข้าใจชนิดที่จะต้องเก็บสะสมไว้มากๆ เรื่อยๆ ไป ที่อาศัยเหตุผล ที่เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุผลที่เปลี่ยนแปลงไป ปัญญาจะต้องหมายถึง การมีความเห็นแจ้ง เห็นด้วยปัญญาอย่างแจ่มแจ้ง เป็นผลทางจิตใจ ไม่ใช่เฉพาะทางกิริยาอาการ (เพ็งอ่าง, น.110-111, 125)

4.4 ความสำคัญของอิทธิบาทสี่ต่อวัยรุ่น วัยรุ่นเป็นวัยแห่งการเรียนรู้เพื่อเตรียมตัวเป็นผู้ใหญ่ มีความต้องการประสบความสำเร็จทั้งเรื่องการเรียนรู้และการเตรียมตัวมีอาชีพการงาน ซึ่งต้องอาศัยจิตใจฝึ่ฝึ่ ขยัน พากเพียร มีสมาธิแน่นแน่ว และหมั่นใช้ความคิดสติปัญญา รวมเรียกว่า อิทธิบาทสี่ ประกอบด้วยธรรมะ 4 ข้อ ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ดังที่พระมหาบุญมี มาลาวิชโร (2551, น. 62) อธิบายว่า “ธรรมะทั้ง 4 มีความเกี่ยวเนื่องกัน ต้องปฏิบัติไปพร้อมๆ กัน กล่าวคือ หากรักในการเรียนก็จะขยันหมั่นเพียร เอาใจใส่ พิจารณาเสมอว่าสิ่งที่เราเรียนนั้นเข้าใจมากน้อยแค่ไหน มีการเรียนดีขึ้นหรือเลวลง ถ้าไม่ดีขึ้น เราจะทำอย่างไร”

4.4.1 ฉันทะ วิชาที่ฉันจะมีความพอใจรักในสิ่งที่กำลังทำ มีความเชื่อว่าสิ่งที่ทำ เป็นสิ่งที่ดีที่สุด สมควรทำที่สุด ทำแล้วจะมีผลเกิดประโยชน์ต่อตัวเองมากที่สุด ก็จะเลือกทำสิ่งที่ตัวเองชอบ เลือกเรียนในสาขาวิชาที่ตัวเองชอบ หากได้เรียนวิชาที่ไม่ชอบหรือได้รับมอบหมายให้ทำ สิ่งที่ไม่ชอบ ก็จะใช้สติปัญญาคิดข้ามความชอบหรือไม่ชอบ แต่คิดถึงประโยชน์ที่จะได้รับ การทำสิ่งนั้น หรือเรียนวิชานั้นก็จะไม่น่าเบื่อ แต่กลับมุ่งที่ประโยชน์ที่จะได้รับแทน

4.4.2 วิริยะ เมื่อมีฉันทะวิชาที่เรียนก็จะกระทำให้สิ่งนั้นอย่างต่อเนื่องจนประสบความสำเร็จ แม้มีอุปสรรคก็จะเพียรพยายามไม่ถอย หรือเจอวิชาเรียนที่ยากก็จะมุ่งมั่นขวนขวายสืบเสาะหา ความรู้เพิ่มเติมให้เข้าใจในวิชานั้น หรือที่เรียกว่า สู้ไม่ถอยไม่ถอดใจ ไม่สำเร็จไม่เลิก

4.4.3 จิตตะ เมื่อมีฉันทะรวมกับวิริยะวิชาที่เรียนก็จะไม่ท้อถอยแต่กลับเอาใจฝักใฝ่ สิ่งนั้น จะอยู่ในความคิดของวิชาที่เรียน ตระหนักรู้เสมอถึงเป้าหมายของการทำสิ่งนั้นหรือเรียนวิชานั้น จิตใจจึงจดจ่อกับการกระทำนั้นหรือการเรียนวิชานั้น ทำให้หมั่นค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมให้รู้จริง รู้ลึก รู้ครบ รู้ทั้งหมด ไม่พึงพอใจการเรียนรู้เพียงบางส่วน หรือทำเพียงครั้งๆ กลางๆ พอให้รอดตัวไป แต่มุ่งทำหรือเรียน ให้มีผลปรากฏอย่างดีที่สุด

4.4.4 วิมังสา เมื่อมีฉันทะ วิริยะ และจิตตะวิชาที่เรียนก็จะมุ่งหวังให้สิ่งที่ทำหรือการเรียน ประสบผลสำเร็จ จึงหมั่นใช้สติปัญญาตรวจสอบงานที่ทำหรือการเรียนอย่างรอบคอบด้วยเหตุและผล ตรวจสอบหาเหตุที่ทำให้งานยังไม่ประสบความสำเร็จ ตรวจสอบหาสาเหตุที่ขัดขวางการเรียน ความรู้ที่ยังบกพร่อง อะไรที่ยังไม่กระจ่าง เพื่อจะได้ค้นหาความรู้มาเติมเต็มและหาทางขจัดอุปสรรค ทำให้ประสบความสำเร็จได้

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปัจจุบันประเทศไทยมีงานวิจัยเกี่ยวกับบริการของสถานสงเคราะห์เด็ก และอิทธิบาทสี่ของ วิชาที่เรียน น้อยมาก ที่สามารถค้นคว้าได้มีดังนี้

5.1 บริการในสถานสงเคราะห์เด็ก

นันทวรรณ รัตติวัณ (2554, บทคัดย่อ) ทำวิจัยเรื่อง การขัดเกลาทางสังคมของเด็กวัยเรียนใน สถานสงเคราะห์กรณีศึกษาสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) ลักษณะ และวิธีการขัดเกลา (2) ผลจากการขัดเกลา และ(3) ให้แนวทางข้อเสนอแนะในการปรับปรุง การขัดเกลา ด้านจิตใจ สติปัญญา และพฤติกรรมของเด็กวัยเรียนในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราช วิถี เพื่อนำไปสู่การเพิ่มประสิทธิผลของสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ กลุ่มวัยเรียนในอุปการะของสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี ผู้ปกครองสถานสงเคราะห์เด็กหญิง บ้านราชวิถี รวมถึงเจ้าหน้าที่แม่บ้านประจำบ้านพักของเด็ก และบุคลากรครูฝ่ายส่งเสริมการศึกษา ของสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี รวมทั้งสิ้น 31 คน

ผลการวิจัยพบว่า (1) ลักษณะและวิธีการขัดเกลาใช้แบบผสมผสานทั้งทางตรงด้วยการ ถ่ายทอดกตึกาและกฎระเบียบในการอยู่ร่วมกันในสถานสงเคราะห์เด็ก และโดยอ้อมผ่านการสังเกต แบบอย่างที่ดีจากแม่บ้านซึ่งเปรียบเสมือนมารดาทดแทนและครูอาจารย์ที่ใกล้ชิด ใช้คุณธรรมตาม แนววิถีพุทธ ประกอบด้วย ความอดทน ถ่อมตน มีสัมมาคารวะ กตัญญูกตเวที ความประหยัดต่อต่อม ความมีเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการให้อภัย ให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมเพื่อการ

ประกอบอาชีพของเด็กในอนาคต ด้วยการส่งเสริมให้เด็กได้รับการศึกษาและพัฒนาอาชีพตามความสามารถและความถนัดของเด็ก(2) ผลจากการขัดเกลา พบว่าเด็กมีสุขภาพทางอารมณ์ที่ดี สามารถช่วยเหลือและฟื้นฟูสภาพจิตใจของตนเองได้ ยอมรับการปฏิบัติตามแนวพุทธศาสนา ความรู้ และทักษะอาชีพที่ได้รับจากสถานสงเคราะห์สามารถนำไปใช้ประโยชน์เพื่อช่วยเหลือตนเองในอนาคต วัยรุ่นบางคนสามารถศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นพร้อมกับมีอาชีพการงานที่มั่นคง วัยรุ่นรู้จักระเบียบวินัย และกฎ กติกา ตลอดจนรู้จักรับผิดชอบหน้าที่ของตนเองอย่างเหมาะสมในการอยู่ร่วมกันในสถานสงเคราะห์ อันเป็นพื้นฐานที่ดีสำหรับการออกไปใช้ชีวิตในสังคม และ(3) ข้อเสนอแนะคือ ควรแก้ปัญหาที่จุดเริ่มต้นเพราะ เป็นการแก้ปัญหาแบบยั่งยืน

อำไพรัตน์ อักษรพรหม (2553) ทำวิจัยเรื่อง การประเมินการปฏิบัติงานช่วยเหลือเด็กที่ถูกทารุณและทอดทิ้งของบุคลากรในวิชาชีพนักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา พี่เลี้ยงเด็ก และพนักงานเจ้าหน้าที่คุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก สังกัดสถานสงเคราะห์ภาครัฐและองค์กรสาธารณประโยชน์ในประเทศไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินการปฏิบัติงาน ปัจจัยการปฏิบัติงาน ปัญหาและอุปสรรค และความต้องการการสนับสนุนทางวิชาชีพในการช่วยเหลือเด็กที่ถูกทารุณและทอดทิ้งของทีมสหวิชาชีพ สังกัดสถานสงเคราะห์เด็กในประเทศไทย เลือกลุ่มตัวอย่างแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 นักวิชาชีพที่ปฏิบัติงานช่วยเหลือเด็กที่ถูกทารุณและทอดทิ้งสังกัดสถานสงเคราะห์ภาครัฐและองค์กรสาธารณประโยชน์ในประเทศไทย ประกอบด้วย นักสังคมสงเคราะห์ 52 คน นักจิตวิทยา 30 คน พนักงานเจ้าหน้าที่คุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก 12 คน และพี่เลี้ยงเด็ก 17 คน รวมทั้งสิ้น 111 คน กลุ่มที่ 2 ผู้เชี่ยวชาญด้านสังคมสงเคราะห์ศาสตร์คน 6 ผู้เชี่ยวชาญด้านจิตวิทยา 3 คน ผู้เชี่ยวชาญด้านพี่เลี้ยงเด็ก 5 คน รวมจำนวน 14 คน

ผลการวิจัยพบว่า ในภาพรวม ทุกวิชาชีพได้ปฏิบัติงานตามกระบวนการปฏิบัติงานช่วยเหลือเด็กที่ถูกทารุณและทอดทิ้งระดับน้อยราย ปัจจัยการปฏิบัติงานสามารถเอื้อให้ช่วยเหลือเด็กที่ถูกทารุณและทอดทิ้งระดับปานกลาง และมีความต้องการสนับสนุนทางวิชาชีพในระดับมาก การปฏิบัติงานที่มากที่สุดของนักสังคมสงเคราะห์ คือ การมีส่วนร่วมในการตรวจสอบสภาพทางสังคมของเด็กที่ถูกทารุณหรือทอดทิ้ง นักจิตวิทยา คือ การให้การปรึกษาแก่เด็กที่ถูกทารุณหรือทอดทิ้ง พี่เลี้ยงเด็ก คือ การพาเด็กที่ถูกทารุณหรือทอดทิ้งไปโรงพยาบาล และพนักงานเจ้าหน้าที่คุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก คือ การให้คำแนะนำเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตแก่เด็กที่ถูกทารุณหรือทอดทิ้ง ปัจจัยที่เอื้อต่อการปฏิบัติงานน้อยที่สุดของนักสังคมสงเคราะห์ และพี่เลี้ยงเด็ก คือ ความร่วมมือจากพ่อแม่หรือผู้ปกครองของเด็กที่ถูกทารุณหรือทอดทิ้งในการแก้ไขฟื้นฟูสภาพครอบครัวได้ นักจิตวิทยา คือ หน่วยงานที่สังกัดมีทรัพยากรเพียงพอเอื้อให้ช่วยเหลือครอบครัวของเด็กที่ถูกทารุณหรือทอดทิ้งได้ และพนักงานเจ้าหน้าที่คุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก คือ ความร่วมมือจากญาติ และการได้รับขวัญและกำลังใจจากหน่วยงานในการช่วยเหลือเด็กที่ถูกทารุณหรือทอดทิ้งและครอบครัว แต่ละวิชาชีพมีความต้องการสนับสนุนทางวิชาชีพมากที่สุดแตกต่างกัน กล่าวคือ นักสังคมสงเคราะห์ต้องการกฎหมายที่ให้อำนาจตามวิชาชีพ นักจิตวิทยาต้องการความรู้และทักษะในการช่วยเหลือจิตใจในภาวะวิกฤติ พี่เลี้ยงเด็กต้องการความรู้เรื่องพัฒนาการเด็กและวัยรุ่น และพนักงานเจ้าหน้าที่คุ้มครองสวัสดิภาพเด็กต้องการคู่มือการปฏิบัติงานตามวิชาชีพ นักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา และพนักงานเจ้าหน้าที่คุ้มครองสวัสดิภาพเด็กมีลักษณะการปฏิบัติงานคล้ายกัน ซึ่งการปฏิบัติงานส่วนใหญ่ของทุก

วิชาชีพดังกล่าวเป็นการช่วยเหลือเด็กให้พ้นจากอันตราย ด้วยการแยกเด็กออกจากครอบครัวหรือผู้ปกครอง นำมาอยู่ที่บ้านพักเด็กและครอบครัว หรือสถานแรกรับและสถานคุ้มครองเด็ก ช่วงราว 3 เดือน การประสานงานทีมสหวิชาชีพหรือหน่วยงานอื่น เช่น โรงพยาบาล โรงเรียน เป็นต้น ส่วนงานบำบัดและฟื้นฟูไม่ได้ทำในเชิงลึก มีเพียงการให้ความรู้ ให้คำแนะนำ และจัดกิจกรรมนันทนาการต่างๆ ส่วนใหญ่จะส่งต่อเด็กและครอบครัวไปบำบัดด้านจิตใจกับจิตแพทย์ที่โรงพยาบาล หรือส่งต่อพ่อแม่ไปรับบริการที่ต้องการจากหน่วยงานอื่น ความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ได้รับความร่วมมือจากบุคลากรในหน่วยงานและหน่วยงานภายนอก หากเด็กยังไม่สามารถคืนสู่ครอบครัว จะส่งต่อเด็กไปอยู่สถานสงเคราะห์เด็ก โรงเรียนสงเคราะห์ มูลนิธิ หรือหน่วยงานอื่นๆ ส่วนการปฏิบัติงานของพี่เลี้ยงเด็กส่วนใหญ่เป็นการดูแลเอาใจใส่เด็กในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น การกิน การทำความสะอาดร่างกายและที่อยู่อาศัย การทำครัว การทำการบ้าน เป็นต้น การอบรมสั่งสอน การดูแลจิตใจ การสอนทักษะทางสังคม และการจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภค ซึ่งเป็นการทำหน้าที่เป็นพ่อแม่ทดแทนให้กับเด็กที่อยู่ในสถานสงเคราะห์เด็ก

พระมหาประเวช สมสมัย (2552) ทำวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการสวัสดิการสังคมด้านการศึกษาก่อนวัยเรียนและยากจนในสถานสงเคราะห์เด็กกำพร้าและยากจนวัดสระแก้ว จังหวัดอ่างทอง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) การจัดสวัสดิการสังคมด้านการศึกษาก่อนวัยเรียนและยากจนในสถานสงเคราะห์เด็กกำพร้าและยากจนวัดสระแก้ว จังหวัดอ่างทอง และ (2) ปัญหาอุปสรรคและความต้องการในการจัดสวัสดิการสังคมด้านการศึกษาก่อนวัยเรียนและยากจนในสถานสงเคราะห์เด็กกำพร้าและยากจนวัดสระแก้ว จังหวัดอ่างทอง กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย 3 กลุ่ม ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนวัดสระแก้ว อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง จำนวน 188 คน ครูและเจ้าหน้าที่จำนวน 88 คน และผู้บริหารสถานสงเคราะห์และโรงเรียนวัดสระแก้ว (รุ่งโรจน์ธนกุลอุปถัมภ์) จำนวน 5 คน เครื่องมือการวิจัยประกอบด้วย แบบสอบถามนักเรียน แบบสอบถามครูและเจ้าหน้าที่ และแบบสัมภาษณ์ผู้บริหาร

ผลการวิจัยพบว่า (1) การจัดสวัสดิการสังคมด้านการศึกษาก่อนวัยเรียนและยากจนในสถานสงเคราะห์เด็กกำพร้าและยากจนวัดสระแก้ว จังหวัดอ่างทอง เน้นความถูกต้องตามกฎหมาย การอยู่ดีกินดี มีความสุข เรียนดี และเรียนเก่ง การเรียนการสอนใช้วิชาการ ลดกิจกรรมที่ไม่จำเป็น ส่งเสริมเด็กให้มีโอกาสทางการศึกษาอย่างแท้จริง ควบคุมคุณธรรมและจริยธรรม เน้นวิถีพุทธวิถีไทย ให้นักเรียนทุกคนขยัน ซื่อสัตย์ อดทน และกตัญญู ใช้รูปแบบการศึกษาสงเคราะห์ให้เด็กอยู่ประจำ และแบบไป-กลับเหมือนโรงเรียนทั่วไป มีกิจกรรมการฝึกอาชีพที่สามารถสร้างรายได้แก่เด็ก ได้แก่ ทอผ้า ปั่นตุ๊กตาข้าววัง ปลูกผักและไม้ดอกไม้ประดับ แปรรูปผลผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร การแสดงที่อนุรักษ์วัฒนธรรมไทย ได้แก่ ลิเก รำไทย ดนตรีลูกทุ่ง ดนตรีสากล กระบี่กระบอง กลองยาว ฤาษีตัดตน และมวยไทย นอกจากนี้มีการจัดกิจกรรมพิเศษเพื่อพัฒนาทักษะของเด็กในด้านต่างๆ สนับสนุนให้เด็กใช้เครื่องคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการค้นคว้าทางการศึกษา มีห้องสมุดและสื่อบริการ ติดตามนักเรียนที่ขาดเรียน บริการสอนซ่อมเสริมนักเรียนที่ขาดเรียน บริการนันทนาการ บริการอบรมด้านจิตใจและความประพฤติ มีการจัดตั้งกองทุนศึกษาสงเคราะห์สำหรับ นักเรียน ในสถานสงเคราะห์มีบริการการเลี้ยงดู การรักษาพยาบาล และด้านสังคมสงเคราะห์ เน้นให้เด็กมีความอดทน เข้มแข็ง ส่งเสริมให้เด็กมีเป้าหมายในชีวิตและพัฒนาตนเองให้ดียิ่งขึ้น (2) ปัญหาอุปสรรค

ได้แก่ ครูมีน้อยและวุฒิการศึกษาไม่ตรง ปัจจัยสี่ในการดูแลคุณภาพชีวิตของเด็กไม่เพียงพอ นักเรียนส่วนมากให้ความสนใจการเรียนน้อย และนักเรียนมีความต้องการการแนะแนวการศึกษาต่อด้านอาชีพมากที่สุด รองลงมาเป็นข้อมูลข่าวสารด้านการศึกษาและอาชีพ การจัดการศึกษาและบริการด้านส่งเสริมอาชีพควบคู่กัน การสอนเสริมภาษาอังกฤษในช่วงปิดเทอม ด้านนันทนาการ ต้องการกิจกรรมค่ายพักแรม งานปีใหม่ ทัศนศึกษานอกสถานที่ และกีฬา อย่างต่อเนื่อง การจัดตั้งชมรมกีฬา ด้านฝึกอาชีพ ต้องการงานพิเศษนอกเวลาเรียนเพื่อหารายได้

วรากร ทรัพย์วิริยะปกรณ (2551) ทำวิจัย เรื่อง วิธีการดำเนินชีวิตของเยาวชนในสถานสงเคราะห์: การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา มีวัตถุประสงค์เพื่อบรรยายการให้ความหมายของวิธีการดำเนินชีวิตในสถานสงเคราะห์ ในมุมมองของเยาวชนที่ใช้ชีวิตอยู่ในสถานสงเคราะห์ ผู้ให้ข้อมูลหลักมี 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 เยาวชนที่เติบโตในสถานสงเคราะห์เด็ก และสมัครใจ และแสดงถึงความรู้สึกเต็มใจที่จะเล่าประสบการณ์อย่างเปิดเผย จำนวน 2 คน กลุ่มที่ 2 เจ้าหน้าที่นักสังคมสงเคราะห์ 2 คน และพี่เลี้ยงเด็ก 1 คน

ผลการวิจัยพบว่า เยาวชนในสถานสงเคราะห์เด็ก 1) มีประสบการณ์ชีวิตมากมาย ทั้งประสบการณ์ที่เหนือการดูแลของเจ้าหน้าที่ และประสบการณ์ที่เกิดขึ้นตามวัยศึกษาคณะของวัยรุ่น ได้แก่ (1) ความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่ ความรู้สึกคับข้องใจทำให้เกิดเป็นความรู้สึกค้างค้ำอยู่ในจิตใจ กลายเป็นความหวาดระแวงสงสัยในการกระทำ และเกิดความไม่ไว้วางใจ และโกรธเมื่อถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด การแสดงความรู้สึกดังกล่าว ได้รับการสั่งสมความคับข้องใจมาแต่วัยเด็ก จนเข้าสู่วัยรุ่น (2) การหนีเรียน เกิดขึ้นเนื่องจาก ความรู้สึกเบื่อกับบรรยากาศในการเรียน เป็นการกระทำเพื่อต้องการที่พึ่งอันจะทำให้เกิดความรู้สึก “สุขทางใจ” ทั้งนี้อาจเนื่องจาก ผู้ให้ข้อมูลเคยมีประสบการณ์การรับรู้ที่ดีจาก วัด หรือ พระภิกษุ ที่สนิทสนมด้วยตั้งแต่ยังเด็ก อีกทั้งเคยได้รับการอุปถัมภ์ เกื้อกูลช่วยเหลือ ซึ่งกันและกัน (3) การหนีเที่ยวกลางคืน เป็นการกระทำฝ่าฝืนกฎระเบียบของสถานสงเคราะห์ร่วมกับกลุ่มเพื่อน ๆ เหตุการณ์ในครั้งนี้ถูกเจ้าหน้าที่จับได้ และยอมรับความผิดด้วยคุณลักษณะที่กล้ารับผิดดังกล่าวทำให้เจ้าหน้าที่มองเห็นถึงบทบาทภาวะผู้นำของผู้ให้ข้อมูลจึงมอบหน้าที่สำคัญให้ดูสมาชิกใน “บ้าน” และถ้าต้องการไปไหนมาไหนในช่วงกลางคืนก็สามารถขออนุญาตได้ และ (4) การทะเลาะวิวาทระหว่างสถาบัน และตัดสินปัญหาด้วยการใช้กำลัง ทั้งนี้ต้องการเด่นดัง มีคนรู้จัก ได้รับการยอมรับจากผู้อื่นเป็นอย่างมากโดยเฉพาะกลุ่มเพื่อน ช่วยให้เกิดความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย เห็นคุณค่าของตนเอง มั่นใจตนเอง

2) การให้ความหมายเกี่ยวกับวิธีการดำเนินชีวิตในสถานสงเคราะห์เยาวชน ว่า (1) เป็นการพลัดพรากจากครอบครัว เป็นภาพของความเจ็บปวดทางจิตใจ ที่ฝังลึกอยู่ในความทรงจำ ยากเกินกว่าจะเยียวยา แต่กลับเข้าใจว่าเป็นการพลัดพรากจากบ้านเพื่อแสวงหาโอกาสในชีวิต ทั้งนี้เนื่องจากฐานะทางครอบครัวที่ยากจน “จนไม่มีเงินจะส่งเสียให้ลูกเรียน” เป็นภาวะจำยอมที่มีความหมายต่อวิธีการดำเนินชีวิต เพราะวิถีชีวิตที่กำลังจะเปลี่ยนแปลงกลับกลายเป็นความหวังของผู้ที่รอคอยอยู่เบื้องหลัง และ (2) การใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่น เกิดความรู้สึกที่ดี และมีความสุข เวลาที่ได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน นอกจากนี้ยังเกิดรู้สึกปลอดภัย เหมือนอยู่ “บ้าน”

3) การให้ความหมายเกี่ยวกับ “อนาคตและความคาดหวัง” พบว่า เยาวชนในสถานสงเคราะห์สามารถสะท้อนภาพอนาคตของตนเองตามศักยภาพอย่างชัดเจน ตลอดจนสามารถวางแผนการดำเนินชีวิต ที่จะก้าวสู่เป้าหมายอนาคตที่ตนต้องการ และถึงแม้ว่าบางคนประสบกับปัญหานานัปการ เช่น ความรู้สึกเบื่อหน่ายในการเรียน ความเหงา คิดถึงครอบครัว เป็นต้น แต่ความรู้สึกเหล่านี้มิได้บั่นทอนต่อภาพอนาคตที่วาดหวัง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก เหตุจูงใจที่มีอิทธิพลเหนือกว่าความรู้สึกอันเป็นอุปสรรคเหล่านั้น อันได้แก่ ความฝันที่จะมีครอบครัวที่มีความสุข มีฐานะที่ดีขึ้น ทุกคนในครอบครัวได้อยู่กันพร้อมหน้า และการทำเพื่อไม่ให้แม่ผิดหวัง เป็นต้น กล่าวคือ ภาพของมุมมองแห่งการรับรู้ถึงความหมายของวิถีการดำเนินชีวิตของเยาวชนในสถานสงเคราะห์ นั้นเป็นภาพที่สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการทางความรู้สึก และประสบการณ์ที่ได้รับของเยาวชน ตั้งแต่ภาพประสบการณ์ ณ จุดเริ่มต้น ภาพของการดำเนินชีวิตประจำวัน ตลอดจนภาพแห่งอนาคตที่วาดหวัง ภาพความหมายเหล่านี้ ต้องอาศัยเส้นทางที่ “แข็งแกร่ง และทรงพลัง” ของสถานสงเคราะห์ ที่จะต้องช่วยพยุงให้ขับเคลื่อนต่อไปยังปลายทางที่เยาวชนได้วาดหวังไว้ ด้วยความมั่นคง แข็งแรง พร้อมทั้งจะยืนหยัดต่อสู้ใน “โลกใหม่” ต่อไปได้อย่างมั่นใจและเต็มความภาคภูมิใจ

5.2 อธิปไตย

วัชรกร สุโตโสภา รวาท ทองบุ และ เนตรชนก จันทร์สว่าง (2555) ทำวิจัยเรื่อง การสร้างแบบวัดแรงจูงใจแห่งอธิปไตย สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) สร้างแบบวัดแรงจูงใจแห่งอธิปไตย (2) หาคุณภาพของแบบวัดแรงจูงใจแห่งอธิปไตย และ (3) สร้างเกณฑ์ปกติในการให้คะแนนแรงจูงใจแห่งอธิปไตย สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น กลุ่มตัวอย่าง เป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2553 ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 3 จำนวน 670 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-Stage random sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบวัดแรงจูงใจแห่งอธิปไตยชนิดแบบสำรวจ (inventory) ที่มีข้อความนำแล้วให้ตอบ “ใช่” หรือ “ไม่ใช่” ให้ตรงกับความจริงมากที่สุด โดยเลือกเพียงตัวเดียวเท่านั้น จำนวน 36 ข้อ

ผลการวิจัยพบว่า (1) แบบวัดแรงจูงใจแห่งอธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น การทดสอบครั้งที่ 1 คุณภาพรายข้อด้านค่าอำนาจจำแนกของแบบวัด ทั้งหมด 40 ข้อ โดยนำมาหาค่าอำนาจจำแนก t ในระดับนัยสำคัญที่ .05 ได้จำนวน 40 ข้อ โดยมีค่าอำนาจจำแนก t อยู่ระหว่าง 3.26 - 8.56 (2) ค่าความเชื่อมั่นของแบบวัดแรงจูงใจแห่งอธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น มีค่าเท่ากับ .835 และ (3) เกณฑ์ปกติ (norms) ของแบบวัดแรงจูงใจแห่งอธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในรูปคะแนนปกติ อยู่ระหว่าง t_{19} ถึง t_{71}

ปิยาภรณ์ ทองประดิษฐ์ สมใจ พุทธาพิทักษ์ผล ดวงใจ รัตนธัญญา (2554) ทำวิจัยเรื่อง ปัจจัยคัดสรร คุณลักษณะที่สอดคล้องกับหลักอธิปไตยกับพฤติกรรมบริการของพยาบาลวิชาชีพในโรงพยาบาลเอกชน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอิทธิพลระหว่างปัจจัยคัดสรร คุณลักษณะที่สอดคล้องกับหลักอธิปไตยกับพฤติกรรมบริการของพยาบาลวิชาชีพในโรงพยาบาลเอกชน กลุ่มตัวอย่าง เป็นพยาบาลวิชาชีพที่ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลเอกชนขนาด 100 เตียงขึ้นไป ในเขตกรุงเทพมหานคร เป็นเวลาอย่างน้อย 1 ปี ใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นตามขนาดของโรงพยาบาลได้จำนวน 104 คน

เครื่องมือการวิจัยประกอบด้วย แบบบันทึกข้อมูลส่วนบุคคล แบบสอบถามคุณลักษณะที่สอดคล้องกับหลักอิทธิบาทสี่ แบบสอบถามพฤติกรรมบริการตามการรับรู้ของพยาบาลวิชาชีพ

ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะที่สอดคล้องกับหลักอิทธิบาทสี่ของพยาบาลวิชาชีพในโรงพยาบาลเอกชน โดยรวมอยู่ในระดับสูง เมื่อพิจารณารายด้านพบว่าด้านบุคลิกภาพมีคะแนนสูงสุด รองลงมาได้แก่ด้านความรู้และทักษะ ด้านการปฏิบัติการพยาบาลและบริการ ด้านจริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพ และด้านจิตสำนึกในบริการ โดยด้านกิริยามารยาท มนุษยสัมพันธ์มีคะแนนต่ำสุด ส่วนอิทธิพลของปัจจัยคัตสรร คุณลักษณะที่สอดคล้องกับหลักอิทธิบาทสี่ในการทำนายพฤติกรรมบริการของพยาบาลวิชาชีพในโรงพยาบาลเอกชน พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมบริการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.05 ได้แก่ การได้รับคำชมเชยจากผู้ให้บริการเป็นลายลักษณ์อักษร ระยะเวลาในการปฏิบัติงาน และคุณลักษณะที่สอดคล้องกับหลักอิทธิบาทสี่ ส่วนการเข้าอบรมโปรแกรมพัฒนาพฤติกรรมบริการไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมบริการ การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมบริการ พบว่า คุณลักษณะที่สอดคล้องกับหลักอิทธิบาทสี่ และการได้รับคำชมเชยจากผู้ให้บริการเป็นลายลักษณ์อักษร สามารถร่วมกันทำนายพฤติกรรมของพยาบาลวิชาชีพในโรงพยาบาลเอกชน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.05 โดยร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของพฤติกรรมได้ร้อยละ 76

สุพิน อริยะเครือ (2551) วิจัยเรื่อง ผลการฝึกเพื่อพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นสูงของนักเรียนวัยรุ่นที่มีจิตลักษณะแตกต่างกันด้วยชุดกิจกรรมแนะแนว มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) เปรียบเทียบการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นสูงของนักเรียนวัยรุ่นที่ได้รับการฝึกด้วยชุดกิจกรรมแนะแนวเพื่อพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นสูงกับที่ไม่ได้รับการฝึกด้วยชุดกิจกรรมแนะแนวเพื่อพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นสูง (2) เพื่อเปรียบเทียบการได้รับประโยชน์จากการฝึกด้วยชุดกิจกรรมแนะแนวเพื่อพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นสูงของนักเรียนวัยรุ่นที่มีความพร้อมทางจิตลักษณะแตกต่างกัน กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชายและหญิง มีอายุระหว่าง 13-15 ปี ในโรงเรียนบ้านปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ใช้วิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอนจำนวน 60 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 30 คน และกลุ่มควบคุม 30 คน ใช้รูปแบบการวิจัยทดลองแบบ randomized control group posttest only design เครื่องมือการวิจัยประกอบด้วย แบบวัดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ แบบวัดลักษณะมุ่งอนาคต-ควบคุมตน แบบวัดความเชื่ออำนาจในตน แบบวัดเหตุผลเชิงจริยธรรม และชุดกิจกรรมแนะแนวเพื่อพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นสูง ประกอบด้วย 10 กิจกรรม ใช้เวลากิจกรรมละ 60 นาที สร้างจากแนวคิดทฤษฎีพัฒนาการใช้เหตุผลจริยธรรมของโคลเบอร์ก

ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างเป็นเพศชายคิดเป็นร้อยละ 42 และเพศหญิงคิดเป็นร้อยละ 58 ผู้ปกครองมีอาชีพกรรมกร-รับจ้างคิดเป็นร้อยละ 73.33 ค่าขาย-ธุรกิจคิดเป็นร้อยละ 13.30 อาชีพเกษตรกรคิดเป็นร้อยละ 10 และอาชีพอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 3.33 มีผลการเรียนเกรดเฉลี่ย 1.36-2.85 คิดเป็นร้อยละ 58 และเกรดเฉลี่ย 2.86-3.92 คิดเป็นร้อยละ 42 ผลการทดลองพบว่า (1) นักเรียนที่ได้รับการฝึกด้วยชุดกิจกรรมแนะแนวเพื่อพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นสูง มีเหตุผลเชิงจริยธรรม สูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับการฝึกด้วยชุดกิจกรรมแนะแนวเพื่อพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (2) นักเรียนที่ได้รับการฝึกมีความเชื่ออำนาจในตนเอง ไม่

แตกต่างจากนักเรียนที่ไม่ได้ฝึก นักเรียนที่มีการมุ่งอนาคต-ควบคุมตนเองสูง เมื่อได้รับการฝึก มีเหตุผลเชิงจริยธรรม ไม่แตกต่างจากนักเรียนที่มีการมุ่งอนาคต-ควบคุมตนเองต่ำ นักเรียนที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง เมื่อได้รับการฝึก มีเหตุผลเชิงจริยธรรม ไม่แตกต่างจากนักเรียนที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่ำ นักเรียนที่มีความพร้อมทางจิตสูง เมื่อได้รับการฝึก มีเหตุผลเชิงจริยธรรม ไม่แตกต่างจากนักเรียนที่มีความพร้อมทางจิตต่ำ

จิตนา บัวเขียน (2550) ทำวิจัยเรื่อง ผลการฝึกเพื่อพัฒนาความเชื่อในการควบคุมสาเหตุและผลจากการกระทำของตน ของนักเรียนวัยรุ่นที่มีจิตลักษณะแตกต่างกันด้วยชุดกิจกรรมแนะแนว มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) เปรียบเทียบการพัฒนาความเชื่อในการควบคุมสาเหตุและผลจากการกระทำของตน ของนักเรียนวัยรุ่นที่ได้รับการฝึกด้วยชุดกิจกรรมแนะแนวกับไม่ได้รับการฝึก (2) ศึกษาผลการฝึกเพื่อพัฒนาความเชื่อในการควบคุมสาเหตุและผลจากการกระทำของตน ของนักเรียนวัยรุ่นที่มีจิตลักษณะแตกต่างกันด้วยชุดกิจกรรมแนะแนว และ (3) หาประเภทของนักเรียนวัยรุ่นที่ได้รับประโยชน์มากที่สุดจากการฝึกด้วยชุดกิจกรรมแนะแนว กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนวัยรุ่นชายและหญิง มีอายุระหว่าง 13-18 ปี จำนวน 60 คน เลือกแบบเจาะจง เครื่องมือการวิจัยประกอบด้วย แบบวัด 4 แบบ ได้แก่ แบบวัดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ แบบวัดลักษณะมุ่งอนาคต-ควบคุมตน แบบวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม และแบบวัดความเชื่อในการควบคุมสาเหตุและผลจากการกระทำของตน กิจกรรม 2 ประเภท ได้แก่ ชุดกิจกรรมแนะแนวสำหรับฝึกเพื่อพัฒนาความเชื่อในการควบคุมสาเหตุและผลจากการกระทำของตน และกิจกรรมแนะแนวอื่นๆ จำนวนอย่างละ 10 กิจกรรม

ผลการวิจัย พบว่า กลุ่มตัวอย่างเป็นเพศหญิงคิดเป็นร้อยละ 52 และเพศชายคิดเป็นร้อยละ 48 มีผลการเรียนในปีที่ผ่านมาเป็นเกรดเฉลี่ย ระหว่าง 3.29-3.98 คิดเป็นร้อยละ 57 และ ระหว่าง 2.12-3.28 คิดเป็นร้อยละ 43 (1) นักเรียนวัยรุ่นที่ได้รับการฝึกเพื่อพัฒนาความเชื่อในการควบคุมสาเหตุและผลจากการกระทำของตน มีความเชื่อในการควบคุมสาเหตุและผลจากการกระทำของตน สูงกว่านักเรียนวัยรุ่นที่ไม่ได้รับการฝึกเพื่อพัฒนาความเชื่อในการควบคุมสาเหตุและผลจากการกระทำของตน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (2) ไม่พบนัยสำคัญทางสถิติของความแปรปรวนระหว่างการฝึกด้วยชุดกิจกรรมแนะแนวกับแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ลักษณะมุ่งอนาคต-ควบคุมตน การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม และความพร้อมทางจิต (3) ชุดกิจกรรมแนะแนวสำหรับฝึกเพื่อพัฒนาความเชื่อในการควบคุมสาเหตุและผลจากการกระทำของตน ลักษณะมุ่งอนาคต-ควบคุมตน และเพศ เป็นตัวทำนายสำคัญของความเชื่อในการควบคุมสาเหตุและผลจากการกระทำของตน

สุกัญญา เสนอมาศ (2550) วิจัยเรื่อง ผลการฝึกเพื่อพัฒนาการควบคุมตนเองเพื่อบรรลุเป้าหมาย ของนักเรียนวัยรุ่นที่มีจิตลักษณะแตกต่างกันด้วยชุดกิจกรรมแนะแนว มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) เปรียบเทียบการควบคุมตนเองเพื่อบรรลุเป้าหมายของนักเรียนวัยรุ่นที่ได้รับการฝึกด้วยชุดกิจกรรมแนะแนวเพื่อพัฒนาการควบคุมตนเองเพื่อบรรลุเป้าหมาย กับไม่ได้รับการฝึกด้วยชุดกิจกรรมแนะแนวเพื่อพัฒนาการควบคุมตนเองเพื่อบรรลุเป้าหมาย (2) เพื่อเปรียบเทียบการเห็นคุณค่าของพัฒนาการควบคุมตนเองเพื่อบรรลุเป้าหมาย ของนักเรียนวัยรุ่นที่ได้รับการฝึกด้วยชุดกิจกรรมแนะแนวเพื่อพัฒนาการควบคุมตนเองเพื่อบรรลุเป้าหมาย กับไม่ได้รับการฝึกด้วยชุดกิจกรรมแนะแนวเพื่อพัฒนาการควบคุมตนเองเพื่อบรรลุเป้าหมาย (3) หาประเภทของนักเรียนวัยรุ่นที่ได้รับประโยชน์มาก

ที่สุดจากการฝึกด้วยชุดกิจกรรมแนะแนวเพื่อพัฒนาการควบคุมตนเองเพื่อบรรลุเป้าหมาย กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนวัยรุ่นชายและหญิง อายุระหว่าง 13-15 ปี จำนวน 60 คน ได้มาด้วยวิธีเลือกแบบเจาะจง จากนั้นจับฉลากเข้ากลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม อย่างละ 30 คน กลุ่มทดลองได้รับการฝึกด้วยชุดกิจกรรมแนะแนวเพื่อพัฒนาการควบคุมตนเองเพื่อบรรลุเป้าหมาย ส่วนกลุ่มควบคุมได้รับการฝึกด้วยกิจกรรมอื่น จำนวน 10 ครั้ง เครื่องมือการวิจัยประกอบด้วย ชุดกิจกรรมแนะแนวเพื่อพัฒนาการควบคุมตนเองเพื่อบรรลุเป้าหมาย แบบวัดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ แบบวัดความเชื่ออำนาจในตน แบบวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม แบบวัดการควบคุมตนเองเพื่อบรรลุเป้าหมาย และแบบวัดการเห็นคุณค่าของการควบคุมตนเองเพื่อบรรลุเป้าหมาย

ผลการวิจัย พบว่า กลุ่มตัวอย่างเป็นเพศชายและหญิงมีจำนวนเท่ากัน คิดเป็นร้อยละ 50 มีผลการเรียนเกรดเฉลี่ยระหว่าง 1.75-2.50 คิดเป็นร้อยละ 58.33 ระหว่าง 2.51-3.60 คิดเป็นร้อยละ 41.67

เบญจวรรณ ม่วงจัน (2547) ทำวิจัยเรื่อง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและบุตรกับความเข้มแข็งอดทนของเด็กวัยรุ่น มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร (2) ความเข้มแข็งอดทนของเด็กวัยรุ่น (3) ความสัมพันธ์ระหว่างปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและบุตรกับความเข้มแข็งอดทนของเด็กวัยรุ่น กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ของโรงเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดกำแพงเพชร กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรคำนวณของทาร์ยามานะ ได้จำนวน 431 คน ใช้วิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือการวิจัยเป็นแบบสอบถามวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน

ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงคิดเป็นร้อยละ 62.40 และเพศชายคิดเป็นร้อยละ 37.60 มีอายุเฉลี่ย 14 ปี (1) มีปฏิสัมพันธ์กับบิดามารดาในระดับสูง (2) มีความเข้มแข็งอดทนในระดับต่ำ (3) ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตรมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความเข้มแข็งอดทนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น คิดเป็นร้อยละ 31.20 ซึ่งเป็นระดับที่ต่ำ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

5.3 การพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ในวัยรุ่น

ภทรพร ยุทธาภรณ์พินิจ ทยณัฐ ขวัญไชยสิทธิ์ และ ภริวัฒน์ นนทะโชติ (2552) วิจัยเรื่อง การพัฒนาแรงจูงใจแห่งอิทธิบาทสี่ตามแนวคิดของ ป.อ.ปยุตโต มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจและทักษะในการรักษาศีล 5 การเจริญสมาธิตามหลักอิทธิบาทและพัฒนาปัญญาด้วยการสร้างศรัทธาโยนิโสมนสิการ (2) เพื่อให้ผู้เรียนที่ได้รับการพัฒนาด้วยกระบวนการไตรสิกขา คือ การรักษาศีล การฝึกสติและสมาธิด้วยวิธีเจริญสมาธิตามหลักอิทธิบาท การพัฒนาปัญญาด้วยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการ สามารถแสดงพฤติกรรมและรายงานตนเองได้อย่างชัดเจนว่า สามารถพัฒนาการแรงจูงใจแห่งอิทธิบาทสี่ตามแนวคิดของ ป.อ.ปยุตโต และ (3) เพื่อเปรียบเทียบผลการสอนด้วยวิธีการสอนตามกระบวนการไตรสิกขา 3 แบบ ได้แก่ 1) day camp ต่อเนื่อง 8 วัน 2) สัปดาห์ละ 2 วัน ติดต่อกัน 4 สัปดาห์ และ 3) ช่วงเย็นหลังเลิกเรียนต่อเนื่อง 2 สัปดาห์ กลุ่มตัวอย่างใช้วิธีเลือกแบบเจาะจงตามคุณสมบัติที่กำหนด เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 55 คน จาก

โรงเรียนไทรน้อย โรงเรียนปากเกร็ด และโรงเรียนบางบัวทอง โดยใช้วิธีการสอนแต่ละแบบกับแต่ละโรงเรียน เครื่องมือการวิจัยพัฒนาจากเครื่องมือการวิจัยของภทรพร ยุทธาภรณ์พินิจ (2547) เรื่อง รูปแบบการพัฒนาแรงจูงใจแห่งอิทธิบาทสี่ตามแนวคิดของ ป.อ.ปยุตโต โดยเพิ่มปัญหาเรื่องเพศและยาเสพติดในเนื้อหาของกิจกรรม และข้อคิด คำคม บทกลอน สุภาษิต 3 เล่ม บทเพลงเพื่อชีวิต 1 เล่ม ทำการทดลองแบบกลุ่มเดียวทดสอบก่อนหลัง ทั้ง 3 แบบ

ผลการทดลองพบว่านักเรียนที่เข้ารับการพัฒนาแรงจูงใจแห่งอิทธิบาทสี่ตามแนวคิดของ ป.อ.ปยุตโต ทั้ง 3 แบบ (1) มีคะแนนแรงจูงใจแห่งอิทธิบาทสี่ฯ หลังการพัฒนาสูงกว่าก่อนการพัฒนา (2) มีคะแนนแรงจูงใจแห่งอิทธิบาทสี่ฯ ไม่แตกต่างกัน (3) มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นอกจากนี้ นักเรียนที่เข้ารับการพัฒนามีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการรักษาศีล 5 เจริญสมาธิตามหลักอิทธิบาท การพัฒนาปัญญาด้วยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการ โดยผู้เรียนได้รายงานทั้งหน้าชั้นเรียนและเป็นลายลักษณ์อักษร นักเรียนมีแรงจูงใจแห่งอิทธิบาทสี่ฯ เพิ่มขึ้น กล่าวคือ มีพฤติกรรมที่สามารถสังเกตได้ คือ นักเรียนเพิ่มความตั้งใจ ความพยายาม ความเอาใจใส่ และใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองในการทำกิจกรรมอย่างเต็มที่ตามศักยภาพของงานและตนเอง รวมทั้งคำนึงถึงสิ่งที่ทำให้เกือกลต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม

ภทรพร ยุทธาภรณ์พินิจ (2547) วิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาแรงจูงใจแห่งอิทธิบาทสี่ตามแนวคิดของ ป.อ.ปยุตโต มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) สร้างรูปแบบในการพัฒนาแรงจูงใจแห่งอิทธิบาทสี่ตามแนวคิดของ ป.อ. ปยุตโต ให้กับเยาวชนไทย โดยใช้วิธีการสอนตามหลักพุทธธรรมระหว่างการรักษาศีล การฝึกสติและสมาธิด้วยวิธีการเจริญสมาธิตามหลักอิทธิบาท การพัฒนาปัญญาด้วยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการ และ (2) เพื่อศึกษาผลที่ได้รับจากการพัฒนาแรงจูงใจแห่งอิทธิบาทสี่ตามตามแนวคิดของ ป.อ. ปยุตโต ด้วยรูปแบบดังกล่าวข้างต้น

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการพัฒนาแรงจูงใจแห่งอิทธิบาทสี่ตามแนวคิดของ ป.อ. ปยุตโต มี 8 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) สภาพปัจจุบันของสังคมไทยนั้นคนส่วนมากทำงานหรือกิจกรรมเพื่อความ เป็นเลิศของงานและตนเองโดยขาดการคิดถึง และการสร้างความสำเร็จให้งานหรือกิจกรรม เพื่อเอื้อ ประโยชน์ต่อผู้อื่นและสังคม 2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบเพื่อพัฒนาแรงจูงใจแห่งอิทธิบาทสี่ตาม แนวคิดของ ป.อ. ปยุตโต ซึ่งมีคุณลักษณะสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ ทำงานหรือกิจกรรมให้ดีที่สุด เลิศ ที่สุด เท่าที่งานนั้นจะเป็นไปได้ ทำให้เต็มที่ เต็มกำลังความสามารถตามศักยภาพของตน และทำงาน หรือกิจกรรมนั้นๆ เกือกลเป็นประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม 3) แนวคิด ทฤษฎี ประกอบด้วย (1) หลักพุทธธรรม ได้แก่ การสอนโดยการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ ไตรสิกขา ศีล การเจริญ สติและสมาธิตามหลักอิทธิบาท การเจริญสมาธิภาวนาตามแนวทางของ ดิข นัท ฮันท์ (2) แนวคิด ทฤษฎีทางจิตวิทยา การเรียนทางสังคมของแบนดูรา แรงจูงใจแห่งอิทธิบาทสี่ของแมคเคลแลนด์ แนวคิดเกี่ยวกับจินตภาพ และ (3) แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการเรียนการสอน 4) หลักการของรูปแบบ การเรียนการสอน คือ ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เน้นผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติและสรุปผลกิจกรรมทุก กิจกรรมด้วยตนเองทั้งรายงานหน้าชั้นเรียนและลายลักษณ์อักษร และผู้สอนให้ปรโตโมหะที่ดีโดยมี ความเป็นกัลยาณมิตรตั้งแต่เริ่มต้นจนจบกระบวนการพัฒนา 5) คุณลักษณะทางจิตวิทยา ได้แก่ (1) การควบคุมตนเอง (2) การกำกับตนเอง เป็นส่วนหนึ่งของการรักษาศีล การเจริญสมาธิตามหลักอิทธิ

บาท การเจริญสมาธิภาวนา โดยใช้การจินตภาพ (3) มุ่งอนาคต เป็นส่วนหนึ่งของการตั้งเป้าหมายในชีวิต (4) การเห็นคุณค่าในตนเอง เป็นส่วนหนึ่งของการรักษาศีล การตั้งเป้าหมาย การเจริญสมาธิตามหลักอิทธิบาท (5) การเห็นคุณค่าของงาน เป็นส่วนหนึ่งของการเจริญสมาธิตามหลักอิทธิบาท และ (6) การเอื้อประโยชน์ต่อผู้อื่นและสังคม เป็นส่วนสำคัญของแรงจูงใจแห่งอิทธิบาทสี่ และการฝึกสมาธิภาวนา สร้างจินตภาพแห่งความสำเร็จเพื่อเกื้อกูล 6) กระบวนการพัฒนาผสมผสานหลักพุทธธรรมกับแนวคิดทฤษฎีทางจิตวิทยา โดยเน้นไตรสิกขา ได้แก่ การรักษาศีล การเจริญสติและสมาธิตามหลักอิทธิบาท และการพัฒนาปัญญา ทั้ง 3 ขั้นตอนดังกล่าวดำเนินการไปพร้อมๆ กัน ดำเนินการสอนด้วยวิธีการสร้างศรัทธาและฝึกโยนิโสมนสิการ 3 แบบ คือ คิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย คิดแบบเร้าคุณธรรม และคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน ส่วนกิจกรรมเพื่อให้เกิดปัญญาใช้ 7 กลุ่ม ที่ต่อเนื่องสัมพันธ์กันแบบองค์รวม ได้แก่ (1) กลุ่มกิจกรรมสร้างสัมพันธ์และความไว้วางใจ (2) กลุ่มกิจกรรมฝึกสติและสมาธิและการคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน (3) กลุ่มกิจกรรมรู้จักแรงจูงใจแห่งอิทธิบาทสี่ฯ เชิงประจักษ์ผ่านบุคลาธิษฐานและปรโตโฆสะ รวมทั้งฝึกการคิดแบบเร้าคุณธรรมและการคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย (4) กลุ่มกิจกรรมการตั้งเป้าหมาย (5) กลุ่มกิจกรรมการเขียนเรียงความ เรื่อง หนทางสู่ฝันแห่งอนาคต (6) กลุ่มกิจกรรมหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง (7) กลุ่มกิจกรรมมุ่งสู่ความเป็นเลิศของส่วนรวม 7) ผลที่ได้จากการพัฒนา คือ ผู้เรียนมีแรงจูงใจแห่งอิทธิบาทสี่ตามแนวคิดของ ป.อ.ปยุตโต เพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่สังเกตได้ ได้แก่ ความตั้งใจ เพียรพยายาม เอาใจใส่ จดจ่อ ใช้ปัญญา ไตร่ตรอง ไคร่ครวญ ที่มีต่องานหรือกิจกรรมที่ทำทั้งในชั้นเรียนและที่บ้าน รวมทั้งมีพฤติกรรมช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนในชั้นเรียนและช่วยงานที่บ้าน 8) การวัดและประเมินผลใช้แบบวัด 4 ประเภท ได้แก่ (1) แบบวัดแรงจูงใจแห่งอิทธิบาทสี่ตามแนวคิดของ ป.อ.ปยุตโต (2) แบบสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียนโดยผู้วิจัยและผู้ช่วย (3) แบบสังเกตความเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนโดยผู้ปกครอง และ (4) การรายงานด้วยตนเอง กลุ่มตัวอย่างในการทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาแรงจูงใจแห่งอิทธิบาทสี่ตามแนวคิดของ ป.อ.ปยุตโต ใช้วิธีเลือกแบบเจาะจงตามคุณสมบัติที่กำหนด เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนคิฆภูมิวิทยา จำนวน 20 คน ทำการทดลองแบบกลุ่มเดียวทดสอบก่อนหลัง ใช้ระยะเวลา 8 วันๆ ละ 6-7 ชั่วโมง รวม 52 ชั่วโมง เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ คู่มือการพัฒนาแรงจูงใจแห่งอิทธิบาทสี่ตามแนวคิดของ ป.อ.ปยุตโตพบว่า แบบวัดแรงจูงใจแห่งอิทธิบาทสี่ฯ แบบสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน และการรายงานด้วยตนเอง พบว่า คะแนนแรงจูงใจแห่งอิทธิบาทสี่ฯ ในส่วนย่อยแต่ละด้าน คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา และโดยรวมทุกด้าน หลังการทดลองสูงกว่าก่อนทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 รูปแบบการพัฒนาแรงจูงใจแห่งอิทธิบาทสี่ตามแนวคิดของ ป.อ.ปยุตโต สามารถพัฒนาแรงจูงใจแห่งอิทธิบาทสี่ของนักเรียนได้จริง กล่าวคือ นักเรียนมีความตั้งใจ ความพยายาม ความเอาใจใส่ และใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองในการทำงานหรือกิจกรรมอย่างเต็มที่เต็มความสามารถตามศักยภาพ และมีความคิดที่จะทำให้งานนั้นเกื้อกูลตนเอง ผู้อื่น และสังคม นอกจากนี้ ผู้เรียนผู้ปกครอง อาจารย์ที่ปรึกษา คณาจารย์ และผู้บริหาร มีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในการทดลองครั้งนี้ด้วย

5.4 ความคาดหวังของเด็กต่อบริการสังคม

อูรปริย เกิดในมงคล ทศพร มณีศรีขำ และ พาสนา จุลรัตน์ (2556) ทำวิจัยเรื่อง การศึกษา ลักษณะความหวังทางการศึกษาของนักเรียนวัยรุ่นในกรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา

ลักษณะความหวังทางการศึกษาของนักเรียนวัยรุ่นในกรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2555 ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำนวน 538 คน ขนาดกลุ่มตัวอย่างประมาณจากตารางการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของ เครชซี และมอร์แกน โดยการสุ่มแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือการวิจัยเป็นแบบสอบถามความหวังทางการศึกษาของนักเรียนวัยรุ่น

ผลการวิจัย พบว่า กลุ่มตัวอย่างนักเรียนชายคิดเป็นร้อยละ 46.7 และหญิงคิดเป็น ร้อยละ 53.3 มีผลการเรียนเกรดเฉลี่ยระหว่าง 3.00 - 4.00 คิดเป็น ร้อยละ 58.9 ระหว่าง 2.00 - 2.99 คิดเป็นร้อยละ 37.4 และระหว่าง 0.01 - 1.99 คิดเป็นร้อยละ 3.7 ความหวังทางการศึกษาของนักเรียนวัยรุ่นโดยรวมอยู่ในระดับสูง เมื่อวิเคราะห์ความหวังทางการศึกษาในแต่ละด้าน พบว่า มีความหวังในระดับสูง 3 ด้าน ได้แก่ เป้าหมายทางการศึกษา ความตั้งใจที่จะบรรลุเป้าหมายทางการศึกษา และความอดทนต่อการที่จะบรรลุเป้าหมายทางการศึกษา มีความหวังในระดับปานกลาง 3 ด้าน ได้แก่ วิธีทางที่จะบรรลุเป้าหมายทางการศึกษา ความเชื่อมั่นว่าจะบรรลุเป้าหมายทางการศึกษา และความพยายามที่จะบรรลุเป้าหมายทางการศึกษา

กุลวดี โสธรจิตต์ (2555) ทำวิจัยเรื่อง ผลของการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวเพื่อส่งเสริมเจตคติที่ดีต่ออาชีพอิสระของวัยรุ่นสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี กรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบผลของการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวเพื่อส่งเสริมเจตคติที่ดีต่ออาชีพอิสระของวัยรุ่นสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี กรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างเป็นวัยรุ่นสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี กรุงเทพมหานคร ที่มีอายุระหว่าง 14-18 ปี ที่สมัครใจ จำนวน 20 คน เครื่องมือการวิจัยประกอบด้วย ชุดกิจกรรมแนะแนวเพื่อสร้างเสริมความรู้ เจตคติ และส่งเสริมแนวโน้มพฤติกรรมของวัยรุ่นต่ออาชีพอิสระ แบบวัดเจตคติต่ออาชีพอิสระ และแบบสำรวจความคิดเห็นที่มีต่อเจตคติที่ดีต่ออาชีพอิสระ รูปแบบการวิจัยใช้การทดลองแบบ one group pretest-posttest design

ผลการวิจัย พบว่า เจตคติที่ดีต่ออาชีพอิสระของกลุ่มทดลอง ภายหลังจากทดลองสูงขึ้นกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทั้งในภาพรวม และทุกด้าน ได้แก่ ความคิด ความรู้สึก และแนวโน้มพฤติกรรม นอกจากนี้ กลุ่มทดลองมีความคิดเห็นด้วยอย่างยิ่งกับการจัดกิจกรรมแนะแนวเพื่อส่งเสริมเจตคติที่ดีต่ออาชีพอิสระ โดยการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเน้นการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ และการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม

เสกสรร บุญชู (2554) ทำวิจัยเรื่อง ศึกษาการใช้เวลาว่างในการประกอบกิจกรรมนันทนาการของวัยรุ่นในเขตพื้นที่หนองจอก กรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาการใช้เวลาว่างในการประกอบกิจกรรมนันทนาการของวัยรุ่นในเขตพื้นที่หนองจอก กรุงเทพมหานคร กิจกรรมนันทนาการ 8 ด้าน ได้แก่ เกมและกีฬา ศิลปหัตถกรรม งานอดิเรก ดนตรีและเพลง การอ่าน การเขียน การพูด การท่องเที่ยว กิจกรรมสัมพันธ์ชุมชน และกิจกรรมเข้าจังหวะ กลุ่มตัวอย่างเป็นวัยรุ่นในเขตพื้นที่หนองจอก กรุงเทพมหานคร กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรคำนวณของทาโร ยามาเนได้ จำนวน 400 คน ใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ เครื่องมือการวิจัยเป็นแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติค่าความถี่ และร้อยละ

ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างเพศหญิงมีจำนวนเท่ากับเพศชาย มีอายุ 13-15 ปี คิดเป็นร้อยละ 55.00 อายุ 16-18 ปี คิดเป็นร้อยละ 27.50 และ อายุ 19-21 ปี คิดเป็นร้อยละ 17.50 ใช้เวลากว่าในการประกอบกิจกรรมนันทนาการเป็นประจำ (3 ครั้งต่อสัปดาห์) มากที่สุด โดยที่ ท่องเที่ยวต่างจังหวัด เล่นเกมส์ในโทรศัพท์มือถือ กีฬา ดนตรีและร้องเพลง มากที่สุด

สรุป วัยรุ่นในสถานสงเคราะห์เด็กมีประสบการณ์ในชีวิตที่เห็นการดูแลของเจ้าหน้าที่ตามวัยศึกษาคณะของวัยรุ่น มีความรู้สึกคับข้องใจตั้งแต่วัยเด็กจนเข้าสู่วัยรุ่น ความรู้สึกเบื่อบรรยากาศในการเรียนจึงหนีเรียน หนีออกจากสถานสงเคราะห์ไปเที่ยวกลางคืน การทะเลาะวิวาทระหว่างสถาบัน และตัดสินใจปัญหาด้วยการใช้กำลัง มีความเจ็บปวดทางจิตใจที่ต้องพลัดพรากจากครอบครัว ในขณะที่สถานสงเคราะห์เด็กมีบทบาทหน้าที่เป็นครอบครัวทดแทนแก่เด็กในอุปการะ ด้วยการจัดบริการเลี้ยงดูและพัฒนาเด็กให้เติบโตสมวัย รวมทั้งปลูกฝังให้เด็กมีความมุ่งมั่นที่จะประสบความสำเร็จในการเรียนและชีวิต การพัฒนาแรงจูงใจแห่งอิทธิบาทสี่แก่วัยรุ่นที่อยู่กับครอบครัวตามแนวคิดของ ป.อ.ปยุตโต สามารถพัฒนาแรงจูงใจแห่งอิทธิบาทสี่ของนักเรียนได้จริง กล่าวคือ นักเรียนมีความตั้งใจ ความพยายาม ความเอาใจใส่ และใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองในการทำงานหรือกิจกรรมอย่างเต็มที่เต็มความสามารถตามศักยภาพ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น และมีความคิดที่จะทำให้งานนั้นเกื้อกูลตนเอง ผู้อื่น และสังคม แม้ว่าสถานสงเคราะห์เด็กยังไม่มีกิจกรรมเฉพาะที่ส่งเสริมอิทธิบาทสี่แก่วัยรุ่นในอุปการะ แต่การจัดกิจกรรมต่างๆ ใน บริการด้านการศึกษา การฝึกอาชีพและจัดหางานสังคมสงเคราะห์ และนันทนาการ เป็นบริการที่เตรียมความพร้อมให้เด็กสามารถพึ่งพาตนเองได้เมื่อถึงวัยพ้นการอุปการะ ด้วยการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่ขัดเกลาให้เด็กเกิดใจรัก ขยันหมั่นเพียร เอาใจใส่ และใช้ปัญญา ในการเรียนและงานที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่สอดคล้องกับอิทธิบาทสี่

